

Sametingsmelding om samisk språk

INNLEDNING	4
<i>Definisjoner</i>	5
VERDIGRUNNLAGET FOR SAMISK SPRÅK	6
RAMMER	6
<i>Nasjonalt lovverk</i>	6
<i>Internasjonale konvensjoner og erklæringer</i>	8
<i>Sametingets styringsdokumenter innen språk</i>	9
<i>Samarbeidsavtaler om bruken av tospråklighetsmidlene</i>	9
<i>Samarbeidsavtalene med fylkeskommunene</i>	9
<i>Nordisk samarbeid - Samisk parlamentarisk råd</i>	10
<i>Ansvarsfordeling innen samisk språk</i>	10
<i>Sametinget</i>	10
<i>Samiske språksentre</i>	11
<i>Departementer</i>	11
<i>Fylkesmannen</i>	11
<i>Kommuner og fylkeskommuner</i>	11
KUNNSKAPSGRUNNLAGET	12
<i>Kunnskap om ulike språksituasjoner</i>	14
<i>Kunnskap om offentlig samisk språkplanlegging</i>	17
<i>Kunnskap om offentlig språkplanlegging utenfor Skandinavia</i>	17
DE FREMSTE UTFORDRINGER	18
INNSATSOMRÅDER	20
<i>Innsatsområde 1: Ansvar for samisk språk</i>	20
<i>Sametinget har ansvaret for utviklingen av samisk språk</i>	20
<i>Ansvarsfordeling og koordinering av språktiltak</i>	21
<i>Oversikt over situasjonen for samiske språk</i>	22
<i>Tilsyns- og klageorgan for samiske språk</i>	22
<i>Innsatsområde 2: Rammebetingelser for samisk språk</i>	23
<i>Samelovens språkregler og forvaltningsmodeller</i>	23
<i>Økonomiske rammer</i>	24
<i>Menneskelige ressurser</i>	26
<i>Språkfaglig utvikling</i>	27
<i>Innsatsområde 3: Språkbrukere</i>	28
<i>Språkoverføring i hjemmet</i>	28
<i>Språkoverføring utenfor hjemmet</i>	29
<i>Samisk begynneropplæring for voksne</i>	29
<i>Språkbærere</i>	30
<i>Innsatsområde 4: Bruk av samisk språk</i>	31
<i>Bevisst forhold til bruk av samisk språk</i>	31
<i>Samiske språksentre</i>	32
<i>Språkarenaer</i>	33
<i>Synliggjøring av samisk språk i det offentlige rom</i>	33
ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER	34
LITTERATURLISTE	35

Ii mihkege

*Ii mihkege
nu čiekyalit
seaillo olbmuid luhtte
go eatnigiella
mii jurdagiid luvve
lebbe miellamet
ja linnidabttá
eallinvuogi*

Inte något

*Inte något
så djupt
blir kvar hos människan
som modersmålet
Som läser tankarna
breder ut vårt sinne
och lenar
sättet att leva*

Paulus Utsi

Innledning

Sametinget vil med denne meldingen legge frem en overordnet politikk om samisk språk, som skal være retningsgivende og klargjøre prinsipielle spørsmål i forhold til bruk og utvikling av samisk språk. Sametingets hovedmål for utvikling av samisk språk er å øke antall brukere og øke bruken av samisk språk. For å nå disse målene vil det være nødvendig å klargjøre myndighetsområder og ansvarsfordeling mellom Sametinget og regjeringen. En slik klargjøring innebærer gjennomgang og endringer av lovverk og rammebetingelser. Dette har hovedfokuset i denne meldingen. Sametingsmelding om samisk språk inneholder utfordringer, mål og strategier innen 4 innsatsområder;

- Ansvar for samisk språk
- Rammebetingelser for samisk språk
- Språkbrukere
- Bruk av samisk språk

Samers rett til selvbestemmelse over vårt språk, vår kultur og levesett er nedfelt i nasjonalt og internasjonalt lovverk. Dette innebærer at den samiske befolkningen har rett til å bestemme retningen av fremtidig språkpolitikk. Vi har også rett til opplæring og bruk av samisk språk. Til tross for nasjonale og internasjonale bestemmelser er det likevel et stort sprang mellom retten til bruk av språket og den reelle muligheten til bruk og utvikling av språket i samfunnet.

Sametingsmelding om samisk språk beskriver og drøfter hvilken rolle og politisk myndighet Sametinget skal ha i språkspørsmål. Det er behov for en tydeligere ansvarsfordeling, bedre koordinering av tiltak og gode verktøy for fremtidig språksatsning.

Da samelovens språkregler ble iverksatt i 1992, ble det også lovfestet hvilke kommuner som skulle inngå i forvaltningsområdet for samisk språk. Et begrenset antall kommuner er innlemmet i dette området, og disse kommunene er forpliktet til å betjene sin befolkning på samisk. At samelovens språkregler kun omfatter kommuner i forvaltningsområdet er i seg selv en stor utfordring da dette ikke gir den samisktalende befolkningen i Norge lik rett til bruk og opplæring i samisk språk. Samtidig viser ulike evalueringer og kartlegginger at kommunene ikke fullt ut klarer å etterkomme sin plikt til tospråklig tjenesteyting.

Endring i bosettingsmønster og innføring av nye kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk de siste årene viser behov for en revidering av samelovens språkregler. Meldingen tar for seg denne problematikken og fastslår at offentlig forvaltning er et statlig ansvar og at den samisktalende befolkningen har rett til betjening på samisk språk uavhengig av bosted. Dette innebærer at samelovens språkregler skal omfatte hele landet. Sametingsmeldingen går bort fra dagens forvaltningsmodell, og ser i stedet for seg de kommunene som er innlemmet i forvaltningsområdet i dag som samarbeidspartnere i arbeidet for styrking og utvikling av samisk språk. Dette betyr en todeling av ansvarsforhold, hvor Staten har ansvar for offentlig tjenesteyting og slik økonomisk og administrativt ansvar for at kommuner, fylkeskommuner og offentlige institusjoner betjener den samisktalende befolkningen på samisk. Sametinget har ansvaret for utvikling av samisk språk, og ser behov for å styrke samarbeid og ressurser i arbeidet for å utvikle samisk språk på ulike nivåer i samfunnet. Denne endringen skaper behov for et utvalg som har mandat til å utrede og fremme forslag til endringer av lovverk, myndighets- og ansvarsområde innen samisk språk.

Mangel på økonomiske, menneskelige og administrative ressurser er en stor utfordring i arbeidet for å styrke samisk språk. Dette er rammebetingelser som må være på plass for å kunne sikre det samiske språkets framtid. Meldingen drøfter disse utfordringene og legger opp til en politikk som skal bidra til at visjoner og målsettinger for styrking og utvikling av samisk språk iverksettes.

Hovedmålet for Sametinget og Sametingets språkpolitikk for utvikling av samisk språk er å øke antallet brukere av samisk språk. Det er helt avgjørende for det samiske språkets fremtid at antallet samiskspråklige økes. Meldingen tar utgangspunkt i de ulike språkområdene og de behov språket har for at det skal bevares, styrkes og utvikles i de forskjellige områdene. Det er videre viktig at det finnes reelle muligheter til å bruke språket vårt på flere samfunnsområder. Bruken av samisk språk på ulike nivåer i samfunnet må økes, og det er avgjørende at flere institusjoner tar ansvar for å bidra til økt bruk av samisk språk.

Situasjonen for samisk språk er ulik, ikke bare mellom men også innenfor språkene. Dette gjør at man må ha ulike strategier for styrking og utvikling av samisk språk. For å skaffe mer kunnskap om de ulike språksituasjonene, og således treffe bedre med de ulike strategiene, er det behov for en jevnlig kartlegging av språkets stilling.

Sametingsmelding om samisk språk er resultat av en prosess i Sametinget. Arbeidet med denne meldingen startet opp med en stor språkkonferanse som Sametinget arrangerte i Tromsø i mai 2011. Konferansen hadde innledere fra ulike samfunnsområder, og ga et godt grunnlag for meldingsarbeidet. I løpet av mai og juni 2012 har Sametingsrådet hatt flere åpne møter hvor det er kommet innspill til meldingen. Det er også kommet skriftlige innspill til meldingen fra enkeltpersoner, institusjoner og organisasjoner. Det har vært en bred politisk debatt i Sametingsrådet og i Sametingets plenum. Sametingsrådet la fram redegjørelse om samisk språk i sak 18/12 for Sametingets plenum. Denne danner grunnlag for Sametingsmelding om samisk språk. Årlige prioriteringer og tiltak skal komme fram i Sametingets budsjett og resultatoppnåelse i årsmeldingen.

Definisjoner

For å kunne ha samme forståelse er det viktig å klargjøre noen begreper som vil være sentrale i meldingen. Vi ønsker derfor å presisere hvordan vi forstår disse begrepene.

Morsmål: I denne meldingen brukt om det første språket en har lært hjemme. Også mulig å ha flere morsmål dersom en har lært flere språk samtidig. Andre steder i verden (som for eksempel i østasiatiske land) brukes morsmål som betegnelse for språket til den etniske gruppe en tilhører, uavhengig av språkkompetanse.

Førstespråk: Muntlig, eventuelt også skriftlig, hovedspråk. I opplæringsammenheng brukt om det språket som velges som hovedspråk.

Andrespråk: Språk som en person ikke har som førstespråk, men som vedkommende lærer eller har lært i et miljø der det er i allmenn bruk som dagligspråk. Andrespråk kan også betegne ethvert språk som ikke er en persons førstespråk, dvs. både andrespråk og fremmedspråk.

Språkbærere: Dyktige språkbrukere som brukes som ressurspersoner i språkopplærings øyemed.

Språkarenaer: Språksosiologisk begrep brukt om steder eller institusjoner der språket brukes.

Språkområde: Språkgeografisk begrep som betegner området for utbredelsen av et språk.

Flertallsområde: Område hvor majoriteten av befolkningen bruker samisk språk som dagligspråk.

Tospråklig: En person som er vokst opp med to førstespråk og som behersker begge språkene like godt, eller en person som i sin hverdag bruker to språk og identifiserer seg med begge, selv om ikke språkbeherskelsen er like god på begge språk.

Flerspråklig: En person som er vokst opp med to eller flere språk og som identifiserer seg med disse språkene og/eller en person som identifiserer seg med flere språk og bruker flere språk i sin hverdag, selv om språkbeherskelsen ikke er like god på alle språk.

Verdigrunnet for samisk språk

Samisk språk er en grunnverdi i det samiske samfunnet. Bevaring og videreutvikling av språket er derfor viktig i seg selv og trenger ikke begrunnes i andre forhold. Et tydelig uttrykk for språkets store betydning er at tilknytning til samisk språk er avgjørende for å kunne skrive seg inn i Sametingets valgmanntall.

Samisk er et av grunnelementene i vår kultur selv om alle ikke behersker språket. Det er et språk vi har rett til å styrke og utvikle både hos oss selv som individ og i samfunnet. Denne retten gjelder uavhengig av hvor godt den enkelte av oss i dag behersker språket. Retten til vårt språk er en verdi som ligger til grunn for hele språkmeldinga. For alle som kan samisk som språk, er det en stor verdi å kunne bruke samisk i flest mulig sammenhenger også utenfor familien og nærmiljøet, slik som i møte med offentlige kontorer, helsevesenet, skolen, kirken og med rettsvesenet.

Det ligger en verdi i at språket vårt blir synliggjort i samfunnet. Når et språk blir brukt i mange ulike sammenhenger, blir det gitt synlig verdi på linje med andre språk. Slik synlig likeverdighet mellom språk er samtidig et uttrykk for likeverdighet mellom folk. Selv om vi ofte omtaler samisk som ett språk, er det på norsk side av grensa samer med tradisjonstilknytning til fem ulike samiske språk. Disse fem språkene er østsamisk, nordsamisk, lulesamisk, pitesamisk og sørsamisk. Tilknytning til et av språkene i det samiske mangfoldet utgjør en verdi for samene, denne verdien ligger også til grunn for språkmeldinga.

Rammer

Nasjonalt lovverk

Det samiske språket er grunnpilaren i den samiske kulturen. Vi samer er et urfolk og en minoritet i Norge og det samiske språket og den samiske kulturen trenger således et spesielt vern for fortsatt å kunne bestå og å utvikle seg. Den norske stat er forpliktet til å legge til rette for at samer kan sikre og utvikle sitt språk. Disse forpliktelsene, som er nedfelt i lover og konvensjoner er redskap som Sametinget bruker i møte med både sentrale myndigheter, kommuner, fylkeskommuner og andre aktører som vi samhandler med.

Grunnlovens § 110a forplikter den norske stat å legge til rette for at samisk språk kan bevares og utvikles.

Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) trådte i kraft i 1989 og har som formål å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og samfunnsliv. Loven konkretiserer innholdet i de overordnede prinsippene som Grunnloven § 110 etablerer.

Samelovens språkregler ble iverksatt i 1992 og er nedfelt i kapittel 3, samisk språk.

Da samelovens språkregler ble vedtatt, ble det også lovfestet at kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana og Kåfjord skulle inngå i forvaltningsområdet for samisk språk. Da Tysfjord kommune ble innlemmet i 2006, ble loven endret slik at forvaltningsområdet nå er fastsatt gjennom forskrift. Senere er kommunene Snåsa og Lavangen blitt innlemmet i forvaltningsområdet, og Røyrvik blir innlemmet 1.1.2013.

Samelovens språkregler(1992) gir befolkningen i forvaltningsområdet for samisk språk rett til å henvende seg til offentlige instanser og få svar på samisk eller norsk i henhold til egne språkpreferanser. Retten gjelder både muntlige og skriftlige henvendelser. Retten gjelder ikke i tilfeller der forvaltningsorganet selv tar initiativ til kontakt. Alle kunngjøringer fra offentlige organer innen forvaltningsområdet som retter seg mot hele eller deler av befolkningen, skal skje både på norsk og samisk.

Samelovens § 3-5 gir utvidet rett til bruk av samisk i møte med helse- og sosialtjenesten. Dette innebærer at alle helse- og sosialinstitusjoner som tar imot pasienter fra kommuner innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, har plikt til å betjene pasientene på samisk. Pasientrettighetslovens § 3-5 som gir pasienten rett til informasjon tilpasset individuelle forutsetninger, og lovens § 4-2 om krav til samtykkets form, er også relevante bestemmelser.

Samiske pasienters rettigheter til bruk av samisk språk i forvaltningsområdet er også påpekt i ny kommunal helse og omsorgslov: 3 – 10. 4.ledd: "*Kommuner innenfor forvaltningsområdet for samisk språk skal sørge for at samiske pasienters eller brukeres behov for tilrettelagte tjenester blir vektlagt ved utforming av tjenesten.*"

Samelovens § 3-6 gir enhver rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk. Dette gjelder sjelesorg, dåp, konfirmasjon, vigsel og nattverd. Prester som ansettes innen forvaltningsområdet må gjennomføre samisk språkopplæring om de på forhånd ikke behersker samisk. Kirken skal også fremme samisk språk utenfor forvaltningsområdet. Kirkelovens § 24 lyder: "*Kirkemøtet skal verne og fremme samisk kirkeliv [..]*".

Samelovens § 3-7 omhandler tilsattes i et lokalt eller regionalt organ rett til utdanningspermisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk språk, når organet har behov for slik kunnskap.

Opplæringsloven (1998) stadfester den enkeltes rett til opplæring i og på samisk. I forvaltningsområdet for samisk språk (i opplæringsloven omtalt som «samiske distrikt») har alle elever rett til opplæring etter Kunnskapsløftet Samisk, og de har mulighet til å velge samisk som opplæringsspråk. Elevene kan også velge norsk som opplæringsspråk, kombinert med opplæring i samisk språk. I kommuner som ligger utenfor forvaltningsområdet, har elever kun rett til opplæring i samisk språk på individuelt grunnlag. For å få opplæring på samisk må minst 10 elever i kommunen kreve dette, og retten til slik opplæring består så lenge det er minst seks elever igjen i gruppa. Elever er her, i henhold til loven, definert som barn av personer som kan skrive seg inn i Sametingets valgmanntall.

Lov om barnehager (2006) understreker at kommunen har *ansvaret* for at barnehagetilbudet til barn i samiske distrikter (forvaltningsområdet for samisk språk) bygger på samisk språk og kultur. Det samiske innholdet i barnehager utenfor forvaltningsområdet er langt svakere regulert. Her skal kommunene *legge forholdene til rette* for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur. Samiske barn utenfor forvaltningsområdet er definert til å gjelde barn med minst én forelder som kan skrives inn i Sametingets valgmanntall.

Forskrift om endring i tilsynsforskriften og fosterhjemsforskriften som trådte i kraft 1. mai 2012 presiserer retten som samisktalende barn bosatt i forvaltningsområdet har til å bevare sitt språk ved omsorgsovertakelser. Endring i forskriftene vil føre til at det nå må spørres aktivt om barnets kulturelle og språklige rettigheter ivaretas ved plassering i fosterhjem eller barneverninstitusjon. Det må legges til rette for at barnet kan utvikle både sitt språk og sin kultur.

Stadnamnlova(1990) skal sikre hensyn til samiske stedsnavn i samsvar med nasjonalt lovverk og internasjonale avtaler og konvensjoner. Stadnamnlovas forskrift §7 slår fast at dersom et stedsnavn har flerspråklig navn skal alle språk som benyttes i det aktuelle området brukes på skilt. Formålet med lov om stadnamn er å ta vare på stedsnavn som kulturminne, gi de en skriftform som er praktisk høvelig, og medvirke til kjennskap til og aktiv bruk av navnene. I følge lov om stadnamn kan offentlige organer, gårdeier, lokale organisasjoner som har tilknytning til området og navnekonsulenter starte en navnesak. Kommuner har vedtaksrett på navn på blant annet offentlige adresser, tettsteder, gater og offentlige bygg. Statens Kartverk vedtar naturnavn og andre navn som ikke kommer fram i stedsnavnloven eller i forskriftene. Departement har vedtaksrett på kommunenavn.

I loven står det klart at samiske navn som blir brukt av folk som bor fast eller har næringsmessig tilknytning til stedet, skal til vanlig brukes av det offentlige på kart, skilt, i register sammen med eventuelt norsk navn. På skilt eller kart og lignende der det blir brukt mer enn ett navn, fastsetter vedtaksorganet rekkefølgen av navnene. Ved fastsetting av rekkefølgen skal en ta hensyn til språkbruken på stedet. I forvaltningsområdet for samisk språk skal rekkefølgen være samisk, norsk, kvensk. Sametinget oppnevner stedsnavnkonsulenter for samiske stedsnavn.

Internasjonale konvensjoner og erklæringer

Retten til et morsmål er en grunnleggende menneskerettighet. Enhver same har rett til opplæring og bruk av samisk språk. Nasjonalstaten Norge har forpliktet seg både rettslig og politisk til å beskytte og fremme vårt språk fordi vi er urfolk.

Barnekonvensjonen er inkorporert i norsk lovgivning og har dermed forrang fremfor norsk lov. Barnekonvensjonen har en egen artikkel om rettighetene til urfolksbarn, artikkel 30; ”*Barn som tilhører en minoritet eller urbefolkning har rett til sammen med andre i sin gruppe, å nyte godt av sin kultur, religion og eget språk.*”

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter er tatt inn i norsk rett gjennom menneskerettsloven. Artikkel 27 slår fast at: ”*i de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.*” Denne konvensjonen har forrang ved motstrid med andre bestemmelser i norsk rett.

ILO-konvensjonen nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater har artikler som både slår fast retten urfolk har til å bevare og utvikle sitt språk og retten enkeltpersoner har til å lære og å bruke sitt språk. Artikkel 28 lyder ”*Det skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk.*”

Den Europeiske pakten om region- eller minoritetsspråk har som formål å verne minoritetsspråk slik at mangfoldet i europeisk kultur består. Artikkel 7 forplikter nasjonalstatene til å gjennomføre konkrete tiltak for å bevare minoritetsspråk slik at de blir synlige både i politikken, lovgivningen og i praksis.

FNs Urfolkserklærings artikkel 13 slår fast retten vi samer som urfolk har til å revitalisere, bruke, utvikle og overføre vårt språk til neste generasjon. Denne artikkelen slår også fast retten samer som urfolk har til å kunne bruke tolk i møte med offentlige tjenester. Norge har skrevet under deklarasjonen, og Sametinget anser denne erklæringen som rettslig bindende for Norge

Forslaget til Nordisk samekonvensjon er utarbeidet på bakgrunn av de folkerettslige forpliktelser som påhviler statene Norge, Sverige og Finland overfor samene som urfolk. Konvensjonsforslaget

anerkjenner vår rett til selvbestemmelse og har som målsetning at samhandlingen mellom oss som ett folk skal lettes på tvers av landegrensene.

En nordisk ekspertgruppe med representanter oppnevnt av statene og sametingene i Norge, Sverige og Finland overleverte i 2005 sitt enstemmige forslag til en nordisk samekonvensjon. Kapittel III omhandler samisk språk og kultur. Her omhandles vår rett til å bevare, utvikle og bruke samisk språk. Her omhandles også retten vi har til å ta vare på våre tradisjonelle kunnskaper og til forskning og utdanning. Konvensjonsforhandlingene har nå startet og skal være gjennomført innen fem år.

Sametingets styringsdokumenter innen språk

Sametingsrådets politiske plattform danner grunnlaget for Sametingsrådets virke i valgperioden. Sametingsrådet innarbeider denne plattformen i forslag til budsjett. Sametingets budsjett er førende for virkemiddelbruken innenfor språkutvikling. Økonomiske virkemidler innenfor språk er tospråklighetstilskudd til kommuner og fylkeskommuner, direkte tilskudd til samiske språksentre og søkerbaserte språkprosjektmidler. Sametinget setter også av midler til kortvarige prosjekter som Sametinget selv initierer. Sametinget forvalter i tillegg andre virkemidler som også fremmer språk, slik som tilskudd til læremidler, samisk litteratur, utdanningsstipender etc.

Samarbeidsavtaler om bruken av tospråklighetsmidlene

Tospråklighetstilskuddet er den største tilskuddsposten Sametinget forvalter, og er dermed det viktigste virkemiddelet som Sametinget har til utviklingen av samisk språk. I 2008 ble det på oppdrag fra Sametinget gjennomført en evaluering av tospråklighetstilskuddet. Bakgrunnen for evalueringen var at Sametinget ønsket å få et bilde av hvordan kommuner og fylkeskommuner bruker tospråklighetstilskuddet. Evalueringen skulle også kunne brukes som et utgangspunkt i arbeidet med å endre tildelingskriteriene for tospråklighetstilskuddet.

Evalueringen viste at mange kommuner også brukte midlene til språkutvikling, selv om tospråklighetstilskuddet er et virkemiddel som skal gjøre kommunene i stand til å oppfylle samelovens språkregler. Språkutviklingsarbeidet har imidlertid vært både godkjent og ønsket av Sametinget. Evalueringen viste også at kommunene ønsket et tettere samarbeid med Sametinget om bruken av midlene. Evalueringen kom med forslag til hvordan man kunne beregne tospråklighetstilskuddet, men understreket samtidig at Sametinget i dette arbeidet måtte ha et nært samarbeid med kommunene.

Etter evalueringen igangsatte Sametinget arbeidet med å endre tildelingskriteriene og beregningen av tospråklighetstilskuddet, og nye retningslinjer for tospråklighetstilskuddet ble vedtatt i 2011. I den forbindelse ble det utarbeidet samarbeidsavtaler mellom Sametinget og den enkelte kommune/fylkeskommune om bruken av midlene. Samarbeidsavtalene ble underskrevet i februar 2012. Avtalene tar utgangspunkt i de pliktene kommuner/fylkeskommuner har etter samelovens språkregler. I tillegg er arbeidet kommunen/fylkeskommunen gjør for å fremme og utvikle samisk språk formalisert ved at avtalen også inneholder en utviklingsdel. Avtalene skal følges opp med årlige møter på både administrativt og politisk nivå.

Samarbeidsavtalene med fylkeskommunene

Sametinget har inngått samarbeidsavtaler med fylkeskommuner i det samiske området. Det overordnede formålet med avtalene er å styrke og synliggjøre samisk kultur, språk og samfunnsliv. Samarbeidsavtalene omhandler språkspørsmål og forplikter til gjensidighet og samarbeid og konkrete tiltak for å bevare og styrke samisk språk i fylkene.

Oppfølgingen av samarbeidsavtalene har ikke fungert optimalt. Sametinget er derfor i gang med en revidering og forenkling av samarbeidsavtalene. Først ut er samarbeidsavtalen med Finnmark

fylkeskommune som forventes ferdig revidert i begynnelsen av 2013. Dersom dette arbeidet blir vellykket, ønsker Sametinget å videreføre arbeidet til flere fylkeskommuner.

Nordisk samarbeid - Samisk parlamentarisk råd

Samisk parlamentarisk råd (SPR) behandler saker av felles interesser for samer over landegrensene. Nordisk samarbeid om samisk språk har frem til 2012 blitt fulgt opp av Samisk språknemnd (SGL) som har vært SPRs underliggende organ. Samisk språknemnds mandat gikk ut 31.12.2011. De har hatt vedtaksmyndighet i samiske normeringsspørsmål og har også jobbet med terminologiutvikling. Det er behov for et sterkt nordisk samarbeid hvor man kan diskutere og fremme språkpolitiske og språkfaglige saker. Det er også viktig for normering av samisk skriftspråk at vi har et fungerende nordisk språkorgan.

Samisk parlamentarisk råd (SPR) har i lengre tid sett behov for et styrket språksamarbeid for at terminologi- og normeringsarbeidet skal bli mer effektivt. I juni 2012 vedtok SPR å styrke det språkfaglige samarbeidet ved å igangsette det Interreg-finansierte etableringsprosjektet Sámi giellagáldu – Nordisk ressurscenter for samiske språk. Etableringsprosjektet Sámi giellagáldu har en prosjektperiode på 1 1/2 år med oppstart 01.01.2013, og avsluttes 30.06.2014. I løpet av denne perioden skal det bygges opp et godt samarbeidsforum for de ulike samiske språkene, og det skal jobbes for at senteret skal bli en permanent ordning fra 01.07.2014. Sámi Giellagáldu skal i første omgang arbeide med utvikling av samisk språk, terminologi, språkrøkt og informasjon til publikum om språkfaglige spørsmål.

Ansvarsfordeling innen samisk språk

Mange offentlige instanser er inne i bildet når det gjelder bestemmelser som berører samisk språk. Kommuner, fylkeskommuner, fylkesmenn, direktorater, departementer, Sametinget, Regjeringa og Stortinget har alle et ansvar i arbeidet med samisk språk.

Sametinget

I følge samelovens § 3-12 skal Sametinget arbeide for vern og videre utvikling av samisk språk i Norge. Sametinget er samenes folkevalgte organ og er den fremste ekspert på utvikling og styrking av samisk språk i Norge. Dette gjør Sametinget til en naturlig samarbeidspartner for andre aktører som også arbeider med samisk språk, både nasjonalt og nordisk/internasjonalt. Samarbeidet kan være både formelt i form av samarbeidsavtaler, eller uformelt i form av dialogmøter el. I saker som angår den samiske befolkningen er det Sametinget som sentrale myndigheter forholder seg til.

Sametinget tildeler årlig tospråklighetsmidler til kommuner og fylkeskommuner som er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Disse midlene går i hovedsak til å dekke de merkostnadene kommunene og fylkeskommunene har for å kunne tilby tospråklig tjenesteyting. I tillegg tildeler Sametinget direkte tilskudd til samiske språksentre. På grunn av begrensede midler i Sametingets budsjett, har det hittil ikke vært rom for å tildele mer enn 5-600.000 til hvert språksenter. Midlene går derfor i hovedsak til driftsoppgaver, og språksentrene er i stor grad avhengig av prosjektmidler for å drive språkutvikling.

For å styrke og øke bruken av samisk språk, har Sametinget i flere år lyst ut midler til språkprosjekter. Målgruppen for tilskuddsordningen er den samiske befolkningen. Det har vært stor økning på søknader til disse midlene, og det er forventet en ytterligere økning. Dette viser at behovet for språktiltak er stort i det samiske samfunnet. Det er positivt at det stadig kommer flere søknader fra sørsamisk område, og det er verdt å merke seg at Tysfjord kommune er blant de kommunene i forvaltningsområdet som prosentvis har fått flest søknader innvilget i perioden 2008-2010. Det kommer få søknader fra samiske flertallsområder i Finnmark.

Sametinget har igangsatt en evaluering av de søkerbaserte tilskuddene til språkprosjekter. Vi ønsker å vite om språkprosjektmidlene styrker samisk språk, om de øker bruken av samisk språk og om tilskuddsordningen når ut til den samiske befolkningen. Vi forventer også å få et bilde av tilskuddsmottakeres bruk av tilskuddet, samt hvordan ordningen blir forvaltet. Evalueringen skal omfatte tilskudd til språkprosjekter fra Sametinget i perioden 2007- 2011, og den vil foreligge i begynnelsen av 2013.

Stadnamnlovas § 11 gir Sametinget myndighet til å oppnevne konsulenter for samiske stedsnavn. Navnekonsulentene er faglig ansvarlige for tilrådinger om hva slags skrivemåter som foreslås brukt i offentlig sammenheng.

Samiske språksentre

I dag finnes det 11 samiske språksentre som får grunntilskudd fra Sametinget; Sámi giella- ja kulturguovddáš i Porsanger, Isak Saba guovddáš i Nesseby, Deanu giellagáddi i Tana, Álttá sámi giellaguovddáš i Alta, Sámi giellaguovddáš i Kåfjord, Gáisi giellaguovddáš i Tromsø, Ástavuona giellagoahhtie i Lavangen, Várdoáiki i Evenes, Árran julevsáme guovdasj i Tysfjord, Gielem nastedh på Snåsa og Aajege gieles- jih maahtoejarnge på Røros. Sametingsrådet har i budsjett for 2013 foreslått at Gieleaerne i Røyrvik og Storfjord språksenter får direktetilskudd fra Sametinget fra og med 2013. Språksentrene er etablert etter initiativ fra lokalmiljøene for å vitalisere samisk språk. De samiske språksentrene spiller en viktig rolle og er sterke bidragsytere i opplæring, synliggjøring og styrking av de samiske språkene lokalt.

Departementer

Kulturdepartementet har det overordnede ansvaret for å utforme, tolke og fremme språkpolitiske mål i Norge. Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD) har ansvaret for forvaltningen av samelovens språkregler og samordningen av regjeringens arbeid med den europeiske pakten for regions- eller minoritetsspråk. De har en egen tilskuddspost for tiltak for samisk språk. Alle departementer skal i tillegg ta språkpolitiske hensyn med i vurderingen når de utformer og gjennomfører sin sektorpolitikk.

Handlingsplanen for samiske språk ble lagt frem av Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2009. Den ble utarbeidet i samråd med Sametinget og andre berørte departementer. Det overordnede målet med handlingsplanen er å legge til rette for en trygg framtid for de samiske språkene i Norge. Handlingsplanen har en virketid på 5 år og den slår fast hvem som har ansvar for gjennomføringen av de tiltak som er fastsatt i planen, herunder hvordan tiltaket organiseres og finansieres. FAD har koordineringsansvar for planen. Sametinget har ansvar og medansvar for en rekke tiltak. Planen oppdateres årlig.

Fylkesmannen

Dersom et organ ikke følger bestemmelsene i samelovens språkregler, kan den som saken direkte gjelder klage på dette. Fylkesmannen er klageorgan for klager som gjelder kommunale eller fylkeskommunale organer.

Kommuner og fylkeskommuner

Kommunene spiller en sentral rolle i arbeidet med å styrke samisk språk i alle områder hvor samer er bosatt. Ansvaret for samisk språk er ulikt for kommuner som er innenfor eller utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

Forvaltningsområdet for samisk språk omfatter i dag 9 kommuner: Karasjøk, Kautokeino, Tana, Porsanger og Nesseby i Finnmark, Kåfjord og Lavangen i Troms, Tysfjord i Nordland og Snåsa i Nord-Trøndelag. I tillegg omfattes Finnmark, Troms, Nordland og Nord-Trøndelag fylkeskommuner

av forvaltningsområdet. Fra og med 2013 er også Røyrvik kommune i Nord-Trøndelag omfattet av forvaltningsområdet.

I forvaltningsområdet skal samisk og norsk være likestilte etter samelovens kapittel 3. Det betyr at befolkningen bosatt i disse kommunene har utvidede rettigheter til å bruke samisk språk i møte med offentlige organ og at kommunene har et særskilt ansvar for å tilby tjenester og informasjon på samisk.

Når en kommune blir innlemmet i forvaltningsområdet, blir også fylkeskommunen innlemmet. Fylkeskommuner har de samme plikter som kommuner i forvaltningsområdet.

Samer bosatt utenfor forvaltningsområdet har ikke de samme rettigheter til bruk av samisk eller rett til tjenesteyting på samisk i møte med det offentlige. Riktignok stadfester pasient- og brukerrettighetsloven samisktalendes rettigheter til å få informasjon på samisk, men loven alene er ikke tilstrekkelig for å sikre at samisktalende pasienter får bruke samisk i møte med helsetjenesten.

Opplæringsloven gir samisktalende barn og unge rett til opplæring i samisk på skolen, men begrensninger i loven og praktiske utfordringer hindrer et tilfredsstillende tilbud til alle barn. Alle kommuner er gjennom plan- og bygningsloven forpliktet til å planlegge sin drift slik at de sikrer naturgrunnet for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv, men heller ikke denne loven er tilstrekkelig for å sikre samisktalendes rett til å lære eller bruke språket. Se også kapittel 2, Nasjonalt lovverk.

Kunnskapsgrunnet

Det finnes en del nyere forskningsarbeider, rapporter, utredninger og evalueringer vedrørende samisk språk i samfunnet. Kunnskapen fra disse arbeidene tas med i videre språkplanlegging og politikkutforming. Det kan likevel være litt tilfeldig hva som er undersøkt – og ikke undersøkt. De nevnte arbeidene er derfor svært nyttige, men ikke *tilstrekkelige* som kunnskapsgrunnlag for språkpolitikken. Derfor vil meldinga også basere seg på mer uformelle erfaringer fra et videre felt for slik å kunne utforme en best mulig språkpolitikk.

Spesialrapportør James Anayas rapport når det gjelder menneskerettigheter og grunnleggende friheter for urfolk, som kom i 2011, er en viktig del av kunnskapsgrunnet for denne meldingen. Spesialrapportørens rapport om samene i Norge, Sverige og Finland peker særlig på den alvorlige situasjonen for de samiske språkene. Særlig lule- og sørsamisk benevnes som truede språk.

Vi vet ikke eksakt hvor mange som kan snakke, skrive, lese eller forstå samisk i dag. Den eneste måten å få et sikkert tall på, er å spørre alle i Norge. I eldre tider ble nettopp dette gjort gjennom folketellinger. Det er nå slutt på å foreta folketellinger ved hjelp av skjemautfylling, derfor er det heller ikke lenger mulig å få fram antallet samisktalende på denne måten.

Det statistiske materiale vi har tilgang på i dag er oversikter over antall barnehagebarn og skoleelever med samisk språktilbud. Rapporten *Samiske tall forteller 5* fra 2012 viser utviklingen fra 2005 til 2011. Tallene viser en nedgang i antall barn med samisk tilbud i barnehagen fra 925 til 823. Tallet på grunnskoleelever med samisk som førstespråk var i 2011 940, en nedgang på rundt 6 % siden skoleåret 2005/2006. For grunnskoleelever med samisk som andrespråk var tallet 1213, en nedgang på 41% siden innføringa av *Kunnskapsloftet* i 2006. Statistikk for videregående skole viser at 267 elever hadde samisk som førstespråk i fagkretsen skoleåret 2011/2012, en økning på 41 % siden 2008/2009. Samtidig økte også antall elever med samisk som andrespråk fra 152 til 206.

I 2000 fikk daværende Samisk språkråd gjennomført en undersøkelse som beregnet antallet personer som behersket samisk på ett eller annet nivå i Norge. Rapporten fra undersøkelsen beskrev også bruken av samisk i ulike samfunnssammenhenger. Fem år seinere gjorde Torkel Rasmussen en undersøkelse om bruken av nordsamisk i Norge og Finland, og han laget beregninger over antallet språkbrukere. Begge disse undersøkelsene konkluderer med at antallet samiskspråklige i Norge kan ligge et sted rundt 25 000. Disse er da samiskspråklige i den forstand at de i det minste kan følge med på en vanlig samtale på samisk.

Nordlandsforskning og Norut Alta har på oppdrag fra Sametinget, Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet (FAD) og Kunnskapsdepartementet (KD) gjennomført Samisk språkundersøkelse 2012. Undersøkelsen hadde som formål å skaffe en oversikt over hvor mange som behersker hvert av de samiske språkene muntlig og skriftlig, alderssammensetningen, i hvilke sammenhenger de bruker språket og i hvor stor grad samisk språk brukes i ulike sammenhenger.

Samisk språkundersøkelse 2012 viser at det er svært store forskjeller i språkferdigheter, bruksarenaer og språkholdninger både mellom språk og i ulike deler av landet. Språket står sterkt i forvaltningsområdet i Finnmark og i Tysfjord, og betydelig svakere i Lavangen, Kåfjord og Snåsa.

Det muntlige språket står sterkest hos den eldre generasjon. Disse blander i liten grad språkene, men har lavere skrive- og leseferdighet. De unge kan i større grad lese og skrive samisk, men har et svakere muntlig språk.

Samisk språk synes å brukes mest i hjemmet, innenfor primærnæringer og i opplæringssektoren. Barnehage og skole synes å spille en mye større rolle i språkutviklingen enn tidligere. Enkelte steder er skolen det eneste stedet hvor samisk brukes.

Undersøkelsen viser også at mange opplever at de kan litt samisk, men ikke nok til å tørre å bruke språket. Det fremgår også at mange ønsker å lære seg mer samisk. Blant disse ligger det et stort potensial i å øke antallet språkbrukere. Trygge rammer slik at flere tør å ta i bruk samisk og bedre muligheter for språkopplæring vil være viktige stikkord for å få disse til å begynne å snakke samisk.

I følge Språkundersøkelsen 2012 er mangelen på opplæringsstilbud i samisk den hyppigste årsaken til at elever i dag ikke får opplæring i samisk, til tross for sine rettigheter. Det kan synes som om den informasjonen som foreldre får om retten til samisk språkopplæring er svært variabel. Vi vet at tallet på grunnskoleelever med samisk som førstespråk holder seg noenlunde stabilt, mens tallet på elever med samisk som andrespråk synker. Sametinget tar dette alvorlig, og har derfor i Sametingsmelding om opplæring og utdanning bebudet en helhetlig gjennomgang av lover og rammeverk som regulerer samisk opplæring.

Rapporten, ”Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning” (Butenschön-utvalgets utredning), fremhever viktigheten av å utvikle samisk som forskningsspråk og slår fast at forskningsinstitusjoner må kjenne sitt ansvar for å utvikle kurstilbud på samisk på alle nivåer. Rapporten peker videre på at rekrutteringen til samisk høyere utdanning og forskning starter tidlig – i barnehage, grunnskole og videregående skole. Sametinget slutter seg også til utvalgets syn om at samiskspråklig forskning er grunnleggende for å utvikle et samisk fagspråk, og at fagspråket inngår i byggingen av samisk som et fullstendig, og dermed samfunnsbærende språk.

Helse- og sosialsektoren preges av at det er vanskelig å få tak i kompetent samiskspråklig personell, selv i forvaltningsområdet for samisk språk. Tilbudet kan også oppleves forskjellig; fra helsetjenestens side opplever man at det legges til rette for et godt samisk tilbud, mens brukerne ikke opplever det samme. De samiskspråklige er mindre fornøyd med helsetjenestene fordi de opplever vansker med å forstå eller bli forstått. Uten å ha dokumentasjon på det, kan man tenke seg at andre sektorer som politi, rettsvesen og kriminalomsorg også kan ha lignende situasjoner som kan føres tilbake til manglende språk- og kulturkompetanse.

Det er et stort behov for begynneropplæring for voksne i samisk språk. Språkundersøkelsen viser at folk ønsker opplæring i eget lokalmiljø og at dette bør suppleres med snakkegrupper eller arenaer for bruk av samisk. Språkbærere er en stor ressurs som blir brukt for lite i språkopplæring både for barn og voksne.

Det er behov for mer inngående kunnskap om språksituasjonen for samisk språk fordi det kan ha betydning for språkplanleggingen. For å få slik kunnskap trenger man kontinuerlig kartlegging av språksituasjonen. For eksempel har tradisjonelle næringer vært en viktig språkarena hvor språket har stått sterkt. Vi har imidlertid lite dokumentasjon på dagens språksituasjon i disse næringene.

Det offentlige tjenestetilbudet til den samiskspråklige befolkningen viser seg ikke å være tilstrekkelig, og flere oppgir at de ikke er fornøyde. Språkundersøkelsen 2012 bekrefter at det fortsatt et stort behov for fagpersoner med samisk språkkompetanse. Norut Alta har på oppdrag fra FAD i 2012 gjennomført en kartlegging av det samiske perspektivet i kommunesektoren. Denne kartleggingen viser også at ingen kommuner fullt ut har lagt til grunn et samisk perspektiv i den kommunale virksomheten. Heller ikke i kommuner hvor samisk språk er et dagligspråk, brukes samisk skriftlig i særlig stor grad. Samisk og norsk er ikke likestilte som forvaltningsspråk, og mye av saksbehandling og planarbeid gjennomføres bare på norsk. Mange kommuner opplever også at det er få som tar kontakt på samisk, noe som i følge rapporten viser at samisk fortsatt ikke oppleves som et offisielt eller offentlig språk.

Samisk språkundersøkelse 2012 peker på at samarbeid mellom kommuner, språksentre, andre samiske institusjoner eller organisasjoner er viktig for å få fortgang i arbeidet med samisk språk. Utfordringen er at ingen har et overordnet ansvar for å iverksette og koordinere et slikt samarbeid.

Etter oppdrag fra Sametinget har Norut Alta i 2012 gjennomført en evaluering av de samiske språksentrene som mottar grunntilskudd fra Sametinget. De samiske språksentrene har oppstått i ulike tidsperioder, og de har utviklet seg på forskjellige måter i ulike samiske miljøer. Det betyr at utfordringene knyttet til å styrke samisk språk er forskjellig fra område til område. Språksentrene har ulike utfordringer både med organisering, økonomiske ressurser og rekruttering av ansatte med språk- og kulturkompetanse.

De aller fleste språksentrene har språkkurs som en av sine viktigste bærebjelker, og kursene har de siste årene blitt styrket ved å bli kompetansegivende med studiepoeng. Språksentrene har også en rekke kulturelle og identitetsskapende aktiviteter, der språket i mer eller mindre grad er bærende. Andre satsinger kan variere fra senter til senter, slik som arbeid mot barn og unge i og utenfor skole og barnehage, fjernundervisning, innsamling og dokumentasjon av tradisjonell kunnskap.

Norut Altas evalueringsrapport fremmer en rekke forslag til tiltak for å forbedre språksentrenes arbeidsvilkår. Eksempler er økt finansiering til drift og å innføre fast finansiering av språkkurs. Dette ville gjort det lettere å rekruttere og beholde ansatte med språkkompetanse. Det er også viktig å legge vekt på innsamling av tradisjonell kunnskap som ennå finnes i områder hvor språksentrene har sin virksomhet. Språksentrene bør også bruke ressurser for å få på plass rutiner for å måle brukertilfredshet, og de bør ha en aktiv og bevisst rekruttering av begge kjønn til språksentrenes aktiviteter. Videre foreslås det at språksentrene med fordel kan bli mere synlige også utover de samiske miljøene. Et forslag er å tilby kurs i samisk språk og kultur til andre målgrupper i sitt område. Rapporten er et viktig grunnlag i Sametingets samarbeid med språksentrene.

Kunnskap om ulike språksituasjoner

Det samiske språket i Norge står i dag i ganske ulike samfunnsmessige situasjoner. Dette gjør at det kan være vanskelig å finne felles strategier. Man må derfor ta utgangspunkt i situasjonen for det

aktuelle språkområdet, og så formulere strategier ut fra det. Ut fra det vi vet om det samiske språkets stilling i dag, kan det være nyttig å operere med seks ulike situasjoner:

Nordsamisk flertallsområde

Nordsamisk flertallsområde består av kommuner i Finnmark som er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Nordsamisk er det samiske språket som har flest språkbrukere, og en stor del av disse bor innenfor forvaltningsområdet. Samisk språk har tradisjonelt sett stått sterkt i disse områdene og er et dagligspråk som brukes både i privat og offentlig sammenheng. Dette språkområdet kan betraktes som et ressursområde for samisk språkutvikling.

Språkundersøkelsen 2012 viser imidlertid at unge oppgir at de ikke behersker det muntlige språket like godt som de eldre. De bruker også norsk i større grad enn tidligere. Undersøkelsen viser at langt flere unge behersker samisk skriftlig i dag enn tidligere, samtidig brukes samisk lite som et skriftlig forvaltningsspråk. Den eldre generasjonen oppgir at de i stor grad har et rikt ordforråd og behersker tradisjonell samisk terminologi. Selv om mange behersker samisk i dette området, er det likevel behov for en større satsning på språkrøkt og økt bevissthet om bruken av samisk språk.

Nordsamiske mindretallsområder

Med nordsamisk mindretallsområder forstås kystområdene i Finnmark, Troms og Nordland der det tradisjonelt har blitt snakket samisk. Disse områdene står ovenfor en rekke utfordringer. Språket står svakere der enn i flertallsområdet, særlig er dette tilfelle i bygder der fornorskingspolitikken har slått hardere inn. Språket brukes i liten grad i dagligtale og som hjemmespråk. Det er få eller ingen arenaer for bruk av samisk, og det er begrensede opplæringsmuligheter. Samisk språk synliggjøres også lite i og har lav status. I disse områdene må derfor samisk språk styrkes gjennom å gi opplæring i samisk, etablere arenaer for bruk av samisk, skaffe ressurspersoner og synliggjøre samisk språk i større grad.

Noen kommuner i disse områdene er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

Befolkningen i disse kommunene har større rettigheter til opplæring og bruk av samisk språk enn befolkningen utenfor forvaltningsområdet. Utfordringen er imidlertid at disse kommunene mangler kompetanse og ressurser til å oppfylle kravene. Kommuner utenfor forvaltningsområdet har begrensede plikter når det gjelder tilbud på samisk. Hovedutfordringen her er å legge til rette for at rettighetene befolkningen har til opplæring og bruk av samisk språk innfris.

Lulesamisk språkområde

Lulesamisk språkområde strekker seg fra Ballangen i nord til Saltfjellet i sør. Dette er et forholdsvis lite geografisk område som gir muligheter for samkjøring av tiltak og et nært samarbeid mellom ulike aktører. Det finnes en konsentrasjon av lulesamisktalende i Tysfjord og Hamarøy kommune i Nordland. For språkovertøring mellom generasjoner er en slik konsentrasjon en fordel.

Språkundersøkelsen 2012 viser at mange av dagens foreldre mellom 30 og 40 år ikke behersker samisk. Dette vanskeliggjør språkovertøring fra foreldre til barn. Derimot har barna fått mulighet til å lære lulesamisk gjennom samisk barnehage, og flere er nå første- eller andrespråkelever i grunn- og videregående skole. Språkundersøkelsen viser at lulesamisk språk har en sterk støtte gjennom barnehagen og språksenteret ved Árran lulesamisk senter. Barnehagen har bidratt sterkt til å rekruttere elever til samiskspråklige klasser i grunnskolen på Drag og videre til samiskundervisning i videregående skole.

Det finnes langt færre som snakker lulesamisk enn nordsamisk. At det er så få språkbrukere preger situasjonen for lulesamisk. På grunn av få språkbrukere i det lulesamiske språkområdet, blir mangelen på samiskspråklige ressurser veldig tydelige. I arbeidet for å styrke lulesamisk språk spiller Tysfjord kommune en viktig rolle fordi dette er den eneste kommunen i lulesamisk område som er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Sametinget ser behov for at kommuner og samiske institusjoner i det lulesamiske området har et tettere samarbeid.

Sørsamisk språkområde

Det sørsamiske området er geografisk et stort område som strekker seg fra Saltfjellet i nord til Elgå i sør. Dette området omfatter flere fylker og en rekke kommuner. Det finnes i dag ikke noe større lokalsamfunn der språket er dominerende som dagligspråk. Dette kan være et hinder i språkoverføringen. Språkbrukerne har derimot kontakt i store nettverk basert på slekt og næring, og språket blir tillagt stor betydning som identitetsbærer i denne situasjonen.

Det store geografiske området gjør at det sørsamiske språket er i en helt spesiell situasjon med tanke på koordinering av språktiltak, ansvarsforhold, opplæringstilbud og ressurser. Mange offentlige instanser er inne i bildet når det gjelder bestemmelser som berører sørsamisk språk, og det er derfor behov for en mer tydelig ansvarsfordeling mellom disse. Det vil være viktig at noen har et overordnet ansvar for sørsamisk språk og et ansvar for koordinering av språktiltak. En stor utfordring i dette området er mangelen på kompetanse i samisk språk og kultur i offentlige forvaltning og at det er mange ulike institusjoner å forholde seg til.

Sørsamisk språk har vært i en revitaliseringsprosess, og nå er det stadig flere barn som får opplæring i sørsamisk. Sørsamisk er likevel mange steder ikke et dagligspråk, og det er begrensede muligheter til bruk av samisk språk. Det finnes få arenaer for bruk av sørsamisk, og det er stor mangel på ressurspersoner.

Østsamisk og pitesamisk språkområde

Østsamisk er tradisjonelt blitt snakket i det som nå er Sør-Varanger kommune i Norge i tillegg til tilstøtende områder i Russland og Finland. Pitesamisk er tradisjonelt blitt snakket i deler av Nordland fylke og i tilstøtende områder på svensk side av grensa.

Østsamisk og pitesamisk skiller seg fra de andre samiske språkene først og fremst ved i dag å ha svært få språkbrukere i sine tradisjonelle områder i Norge. Det gis ikke opplæring i disse to språkene i noen grunnskole i Norge, og det finnes ingen barnehager der disse språkene blir formidlet. Pitesamisk har ingen standardisert rettskrivning, noe som gjør det vanskelig å bruke språket i skrift. For østsamisk finnes det godkjent rettskriving, og på finsk side av grensa er det skoler som gir opplæring i østsamisk. Siden begge språkene har et visst språkmiljø i tilstøtende grenseområder, er det viktig med samarbeid over landegrensene for å fremme disse to samiske språkene i Norge.

For å styrke pitesamisk og østsamisk er det først og fremst nødvendig å gjøre en del grunnleggende arbeid, slik som dokumentasjon og kartlegging av dagens forhold for språkene. Dette kan best gjøres gjennom et samarbeid mellom lokalmiljøene og institusjoner med språkvitenskapelig kompetanse. Språkarbeid kan bare bli vellykket dersom det har oppslutning i de samfunnene som det gjelder. Den viktigste strategien for Sametinget i videre arbeid med pitesamisk og østsamisk blir derfor å få en oversikt over hva pitesamer og østsamer i Norge selv mener skal prioriteres i språkarbeidet. Et samarbeid mellom Sametinget, lokale sameforeninger og de to institusjonene, Duoddará ráffe og Østsamisk museum, vil være naturlig.

Samisk i byer

Stadig flere samer flytter i dag ut av de tradisjonelle samiske bosettingsområdene. Det er særlig de store byene som tar i mot mange samer. Dette er en helt ny situasjon for samisk språk, en situasjon som krever en egen strategi.

Utflyttingen fra de tradisjonelle samiske områdene i Norge går i dag til byene, mens innflyttingen til områdene mer og mer skjer fra utlandet. Dersom samisk i framtida skal overføres mellom generasjonene, blir det nødvendig å etablere *nye* institusjoner og *ny* praksis i byer som har (stor) tilflytning av samer. Vi vet fra for eksempel Cymru/Wales at de tar hensyn til den ut- og innflyttingen som skjer i de tradisjonelle kymrisktalende områdene når de foretar språkplanlegging. Hovedutfordringen er at i byer blir samisk et minoritetsspråk og at det ikke finnes tradisjonelle

arenaer for bruk av språket. Behovet for språkarenaer og opplæringsmuligheter i byene er derfor voksende.

Det er den enkelte kommunes ansvar å legge til rette for mulighet til opplæring og utvikling av samisk språk, og det kan slik bli tilfeldig hvilke tilbud som gis i den enkelte kommune. Sametinget er i dialog med bykommunene Alta, Tromsø og Oslo om samarbeidsavtaler for styrking av samisk språk og kultur. Dette er positivt, samtidig som slike avtaler ikke vil gi den samiske befolkningen i disse byene de samme rettigheter som befolkningen innenfor forvaltningsområdet for samisk språk har. Det er derfor nødvendig å styrke befolkningens muligheter og rettigheter til å bruke samisk i byene.

Kunnskap om offentlig samisk språkplanlegging

Det mest omfattende grepet som norske myndigheter har gjort innenfor offentlig samisk språkplanlegging, var å vedta samelovens språkregler i 1990 og å innføre forvaltningsområdet for samisk språk fra 1992. Samelovens språkregler og ordningen med et spesielt forvaltningsområde er viktige redskaper i arbeidet for å styrke språket. Disse redskapene må brukes.

NIBR i Alta gjorde i 2000 en brukerundersøkelse av tospråklig tjenesteyting innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Denne undersøkelsen omhandler forholdene slik de var ved tusenårsskiftet. Sámi instituhtta/ Nordisk Samisk Institutt gjennomførte i 2006/07 en evaluering av samelovens språkregler. Evalueringen var bestilt av Kultur- og kirke departementet. Evalueringen konkluderer med at samelovens språkregler har fungert positivt for statusen for samisk språk, selv om det er store variasjoner i hvordan loven følges opp. Forholdene for samisk språk utenfor forvaltningsområdet er derimot ikke gode, og evalueringen trekker den konklusjon at forvaltningsområdet må utvides. Evalueringen foreslo også å nedsette et "vitaliseringsutvalg" for de samiske språkene, fordi loven alene er ikke nok til å vitalisere samisk språk i områder der det i dag er truet.

Wencke Brennans bok *Samene i rettsystemet* fra 2005 bringer ny kunnskap om bruken av samisk språk i rettssystemet i Finnmark og om samers opplevelse av forholdene. Av andre større arbeider som er gjort om samisk språk og språkplanlegging etter 2000, nevner vi Inger Marie Gaup Eiras utredning *Samisk språk i Norden - Status og domeneutredning* fra 2001 og Torunn Pettersen og Johanne Gaup sin utredning om offentlig samisk informasjonstjeneste, også fra 2001.

Sametinget har tidligere utarbeidet rapporter om det samiske språket i samfunnet. Fra tida etter 2000 nevner vi de to rapportene fra Sametingets språkstyre, *Bruken av samisk språk*, fra henholdsvis 2004 og 2008 og Sametingsrådets melding om samisk språk *Sámejiella lea čaffat! Samisk er tøfi!* fra 2004.

Den svenske regjeringa kom i 2006 med en offentlig utredning (SOU) som spesielt tok opp den framtidige situasjonen for sørsamisk språk i Sverige. Noe av det som der drøftes om forholdene for sørsamisk, er overførbart også til norske forhold.

Alle de arbeidene som er nevnt ovenfor, sier noe om erfaringer med språkplanlegging i de samiske områdene de siste ti årene, og denne litteraturen utgjør en naturlig del av kunnskapsgrunnlaget til Sametingsmeldingen for samisk språk.

Kunnskap om offentlig språkplanlegging utenfor Skandinavia

Sametinget vil i sin språkpolitikk også ta lærdom av språkplanlegging i andre flerspråklige områder. Det er helst erfaringer fra urfolk og språklige minoriteter i andre demokratiske stater som enklest kan overføres til oss.

Situasjonen for språket māori, som er urfolksspråket på Aotearoa/ New Zealand, og situasjonen for kymrisk i Cymru/ Wales i Storbritannia er eksempler som det kan være mulig å dra lærdom av i Sápmi.

Vi kan i denne sammenhengen vise til artikkelen “Te Kōhanga Reo. Māori Language Revitalization” fra 2001 og boka *Welsh in the Twenty-First Century* fra 2010. I det førstnevnte arbeidet merker vi oss særlig hvor viktig barnehagene har vært i den langt på veg vellykkede revitaliseringen av språket māori på Aotearoa/ New Zealand. I det sistnevnte arbeidet merker vi oss den vekta som legges på den ut- og innflyttinga som nå skjer i de tradisjonelle kymrisktalende områdene i Cymru/ Wales. Dette er et moment som også må drøftes i samisk sammenheng.

De fremste utfordringer

Språk er i høyeste grad både et privat og et offentlig anliggende. Fremtiden for samisk språk avhenger både av hvordan hver enkelt av oss bruker samisk som et naturlig kommunikasjonsspråk i flest mulig sammenhenger og hvordan samfunnet legger forholdene til rette for at dette skal være mulig.

I arbeidet med å bevare, styrke og utvikle samisk språk står man ovenfor en rekke utfordringer som ikke kan løses innenfor Sametinget alene. Det dreier seg om både samfunnsforhold, ansvarsfordeling og myndighet innenfor språk og gode rammebetingelser på alle nivå i samfunnet. Språkpolitikken har i mange tilfeller omhandlet den enkeltes rett til bruk og opplæring i samisk språk. I det videre arbeidet for styrking og utvikling av samisk språk vil det imidlertid være nødvendig å ha fokus på hvilke behov språket har for å styrkes og utvikles. For å sikre språkets fremtid vil det være avgjørende at antallet brukere av samisk språk økes. I arbeidet for å nå Sametingets mål om å øke antall brukere av samisk språk, har vi en rekke utfordringer som det vil være nødvendig å omtale nærmere.

De overordna utfordringer samisk språk står ovenfor:

- Ansvarsfordeling og myndighet i språkspørsmål
- Rammebetingelser for samisk språk
- Brukere av samisk språk
- Offentlig forvaltning
- Ulike språksituasjoner
- Reelle muligheter for bruk av samisk språk

Ansvarsfordeling og myndighet i språkspørsmål

Det er mange og ulike aktører inne i bildet når det gjelder samisk språk. Dette kan skape liten kontinuitet, mangel på koordinering av tiltak, usikkerhet om ansvarsforhold og oversikt for den enkelte språkbruker. En slik situasjon er ikke heldig for utviklingen av samisk språk, og det vil være nødvendig med klarere ansvars- og rollefordeling.

Samisk språk er ett av grunnelementene i det samiske samfunnet og Sametinget bør som samenes folkevalgte organ være en tydeligere aktør i språkpolitikken og ha langt større myndighet i språkspørsmål enn tilfellet er i dag. Sametingets reelle innflytelse i språkspørsmål er viktig for det samiske språkets fremtid.

Sametinget har i dag liten myndighet i arbeidet med språkutvikling i samfunnet, og har liten påvirkning i den offentlige språkplanleggingen. Sametinget har riktignok gjennom

konsultasjonsavtalen mulighet til å konsultere om saker som berører den samiske befolkningen, men dette er ikke tilstrekkelig for å sikre fremtiden for samisk språk.

Rammebetingelser for samisk språk

Mangel på økonomiske, administrative og menneskelige ressurser er en stor utfordring i arbeidet for å styrke samisk språk. Innenfor alle samfunnsområder er mangel på språkkompetanse det største hinderet for bruk, opplæring og utvikling av samisk språk. Det være seg både mangel på muntlig og/eller skriftlig språkkompetanse, men også mangel på fagspråkkompetanse hos samiskspråklige. Uten gode rammevilkår vil visjoner og gode målsettinger om styrking og utvikling av samisk språk ha liten verdi.

Brukere av samisk språk

En av de viktigste forutsetningene for å sikre fremtiden for samisk språk er at det finnes brukere av språket. Alderssammensetningen av brukerne spiller en viktig faktor, og det er viktig at antall barn som får opplæring i samisk økes. Dette innebærer at språkovertøringen mellom generasjonene må styrkes. Flere må velge samisk som hjemmespråk, foreldre må velge samisk som førstespråk for sine barn på skolen, og ikke minst må alle som ønsker det få mulighet til å lære samisk. Dette innebærer at også ikke-samer får mulighet til å lære samisk.

Offentlig forvaltning

Som offisielt språk må samisk i langt større grad brukes i offentlig forvaltning og offentlig informasjon må gis også på samisk. Dette er viktig både for å sikre den enkeltes språkrettigheter, men også for en synliggjøring og verdsetting av samisk språk i Norge. Samelovens språkregler sikrer den enkeltes rett til bruk og opplæring i samisk språk innenfor enkelte geografiske områder. Dette medfører ulike rettigheter til bruk av samisk språk for den samiske befolkningen avhengig av hvor de bor. En slik forskjellsbehandling er ikke akseptabel. Samfunnsutviklingen med økt flyttestrøm til byene fører til at enda flere samer bosetter seg utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Det er derfor behov for en gjennomgang av forvaltningsmodellen for å sikre den enkeltes rett til bruk av samisk språk i møte med offentlig forvaltning.

Ulike språksituasjoner

Situasjonen for samisk språk varierer fra område til område. Samisk språk deles inn i flere språk, og står ovenfor svært forskjellige utfordringer. Tiltak må derfor tilpasses de ulike språkenes behov. En slik situasjon krever kunnskap og informasjon om de ulike behovene de forskjellige områdene står ovenfor. En slik kunnskap må skaffes gjennom gode kartlegginger og analyser. Til nå har det ikke vært gjort slike grundige undersøkelser og man har ikke klart å skaffe seg god nok dokumentasjon på språksituasjonene i samfunnet. Dette er en stor utfordring i arbeidet videre for styrking av samisk språk.

Reelle muligheter til bruk av samisk språk

Mangel på faktiske muligheter for bruk og opplæring i samisk språk er en stor utfordring. I tillegg til den offentlige bruken av samisk trenger vi å få på plass gode språkarenaer for samisk språk. En økning av antall brukere av samisk språk er avhengig av muligheter for bruk av samisk på alle samfunnsområder og i alle sammenhenger. Det er også stor mangel på ulike samiskspråklige tilbud for barn og unge.

De aller fleste samisktalende er funksjonelt tospråklige, mange også flerspråklige. For bevaring og videreutvikling av samisk språk i et enspråklig dominert samfunn trengs kunnskap og bevissthet om

hvordan man best kan legge forholdene til rette for bruk av samisk språk. Kun gjennom aktiv bruk av språket vil samisk kunne bestå som vårt viktigste tradisjonelle kulturelement og samtidig utvikles til å kunne kommunisere om alt det nye som kontinuerlig medfører endringer også i det samiske samfunnet.

I et tospråklig samfunn der det ene språket er et truet minoritetsspråk er det en spesiell utfordring også for majoritetsspråkstalende å gjøre sitt til at minoritetsspråket kan bli brukt i flest mulig sammenhenger. En majoritetsspråklig som lærer seg samisk, i det minste så meget at vedkommende kan følge med i en vanlig samtale, vil gjøre det lettere for de tospråklige å velge å bruke samisk.

Innsatsområder

Sametingets hovedmål for utvikling av samisk språk er å øke antall brukere og øke bruken av samisk språk. For å nå disse målene vil det være nødvendig å klargjøre myndighetsområder og ansvarsfordeling mellom Sametinget og regjeringen. Språkmeldinga tar for seg fire grunnleggende innsatsområder for styrking og utvikling av samisk språk. Disse er ansvar for samisk språk, rammebetingelser for samisk språk, språkbrukere og bruk av samisk språk.

Innsatsområde 1: Ansvar for samisk språk

Sametinget ser det som hensiktsmessig å klargjøre ansvarsfordeling mellom Sameting og regjering i utformingen av samisk språkpolitikk. Sametinget ser for seg en todeling av ansvar og plikter. Stortinget og regjeringa har det lovformelige ansvar for å sikre den enkelte samisktalendes rett til bruk av samisk språk, mens Sametinget har ansvar for utvikling av samisk språk.

Sametinget har ansvaret for utviklingen av samisk språk

Som ett ledd i samers selvbestemmelse over vårt språk, vår kultur og samfunnsliv skal Sametinget ha reell myndighet i språkpolitikken. Samisk språk er noe som samene selv må forvalte. Sametinget skal ha ansvaret for utviklingen av samisk språk, noe som innebærer at Sametinget har ansvaret for utforming av samisk språkpolitikk i Norge. En slik myndighet er avgjørende for å sikre fremtiden for samisk språk. I st.meld. nr 28 (2007-2008) slås det fast at Sametinget, som samens representative folkevalgte organ, er den viktigste premissleverandør for samepolitikken. Sametinget må ha reell innflytelse på alle områder som er viktige for det samiske samfunn. Sametinget anser samisk språk som en av våre viktigste verdier og som angår hele den samiske befolkningen. Det er behov for en helhetlig og overordnet språkpolitikk for hvordan styrke og utvikle samisk språk på ulike samfunnsområder. Sametingsmelding om samisk språk setter premisser for dette arbeidet.

Dette innebærer at det må være en klar deling av ansvars- og myndighetsområde mellom Sametinget og Regjeringen. Regjeringen er forpliktet til å sikre den enkeltes individuelle rett til bruk av samisk språk i møte med offentlig forvaltning, kunngjøring på norsk og samisk og sikre at offentlig informasjon og skjemaer foreligger på norsk og samisk. Regjeringen har slik det overordnede ansvaret for at statlige og kommunale institusjoner oppfyller sine forpliktelser og gir den enkelte språkbruker offentlige tjenester og tilbud på samisk. Sametinget skal ha ansvaret for utviklingen av samisk språk og utformingen av samisk språkpolitikk i Norge. For at Sametinget skal ha reell overordnet ansvar for utvikling av samisk språk, må en rekke forutsetninger være på plass. Det er behov for både økte økonomiske rammer, overføring av myndighet og gjennomgang av lovverk. Sametinget skal ha en sentral rolle i dette arbeidet, og foreslår at det nedsettes et samisk offentlig utvalg (SaOU) med representanter fra regjering og Sameting. Dette utvalget må ha mandat til å utrede og utarbeide forslag til endringer i lovverk og myndighet som berører samisk språk. Videre må utvalget gjennomgå rammebetingelser, ansvarsforhold og koordinering av samiske språktiltak og fremme forslag til endringer. Det forutsettes at Sametinget utarbeider mandatet til utvalget.

Mål:

- Sametinget har ansvaret for utviklingen av samisk språk og utformingen av samisk språkpolitikk i Norge

Delmål:

- Reviderte økonomiske rammer, myndighet og lovverk som berører samisk språk

Strategier:

- Nedsette et samisk offentlig utvalg som utreder lovverk, myndighet, rammebetingelser og ansvarsfordeling når det gjelder samisk språk.

Ansvarsfordeling og koordinering av språktiltak

Samisk språk er et av grunnelementene i det samiske samfunnet og Sametinget skal som samenes folkevalgte organ være en tydelig aktør i språkpolitikken og ha langt større myndighet i språkspørsmål enn tilfellet er i dag. Det er et helt klart behov for at noen har et overordnet ansvar for samisk språkutvikling, og for koordinering av tiltak. I dag har mange aktører ulike oppgaver og ansvarsområder innenfor samisk språk, men ingen har ansvar for koordinering av de ulike språktiltakene. Dette skaper en uoversiktlig situasjon, og er svært uheldig for utviklingen av samisk språk. Sametinget ser behovet for at ansvar for koordinering og samordning av tiltak innenfor de ulike språkområdene blir formalisert. Sametinget opplever at de ulike språkområdene etterlyser et tettere samarbeid med Sametinget. Dette behovet er spesielt tydelig i sørsamisk språkområde. Den sørsamiske befolkningen bor spredt, og har en rekke aktører å forholde seg til når det gjelder samisk språk. Både kommuner, fylkeskommuner og fylkesmenn bidrar og har ulike roller i arbeidet med å styrke sørsamisk språk. Dette kan føre til liten samordning og liten kontinuitet i tilbud. En stor utfordring på dette området er også mangelen på kompetanse i sørsamisk språk og kultur i offentlig forvaltning. Det er naturlig at Sametinget har det overordnede ansvaret for koordinering og ansvarsfordeling av språktiltak.

Regjeringens handlingsplan for samisk språk for perioden 2009 til 2013 inneholder en rekke gode tiltak og har vært et nyttig verktøy i arbeidet for å styrke og utvikle samisk språk. Sametinget ser imidlertid behov for en mer helhetlig språkpolitikk som omfatter hele samfunnet. Gjennom arbeidet med handlingsplanen har Sametinget samarbeidet med enkelte av departementene. De ulike departementene må skaffe seg større kompetanse om samiske forhold og samisk språk. Slik situasjonen er i dag greier ikke sentrale myndigheter å få til en helhetlig språkpolitikk for samisk språk. Det er viktig at de ulike departementene i større grad blir ansvarliggjort og får en klarere rolle når det gjelder arbeidet for samisk språk. Ved en eventuell oppfølging av regjeringens handlingsplan for samiske språk må Sametingsmelding om samisk språk ligge til grunn.

I arbeidet for en bedre koordinering av språktiltak spiller de samiske institusjonene en sentral rolle. For å kunne skape gode utviklingsmuligheter i de ulike språkområdene har Sametinget behov for institusjoner med klare ansvarsoppgaver. En formell fordeling av ansvar må innebære at institusjonene får gode rammevilkår slik at de har mulighet til å bygge opp sin kapasitet og kompetanse til å ta dette ansvaret. Institusjonene må ha nødvendig myndighet til å påse at organisering av språkarbeid i området gir best mulig resultater.

Mål:

- Sametinget har det overordnede ansvaret for ansvarsfordeling og koordinering av tiltak innen samisk språk

Delmål:

- Det er en tydelig ansvarsfordeling innen arbeidet for samisk språk i de ulike språkområdene

Strategier:

- Samarbeide med kommuner, samiske institusjoner og organisasjoner om fordeling av ansvar for samordning og koordinering av språktiltak i de ulike språkområdene.

Oversikt over situasjonen for samiske språk

God språkpolitikk må ta utgangspunkt i de ulike situasjonene språket står ovenfor, og dette vil man ikke kunne gjøre uten god bakgrunnskunnskap og kartlegginger. Kontinuerlige kartlegginger av de ulike språksituasjonene vil således være et nyttig verktøy. For språktiltak er det også viktig å ha ordninger som gir et kontinuerlig bilde av bruk av samisk språk på ulike områder. I dag har man kun statistisk oversikt over valg av opplæringspråk i skolen. En tilsvarende registrering av for eksempel antall samisktalende i tjenesteytende institusjoner og bruk av samisk i saksbehandling vil også være nyttig.

Det er også nødvendig at det blir gjort mer forskning innenfor dette feltet. I den sammenhengen peker Sámi allaskuvla og analysegruppa for samisk statistikk seg ut som aktuelle aktører med den nærheten disse har til de samiske språkmiljøene.

I en faglig analyse av samfunnssituasjonene for det samiske språket i Norge, kan det være nyttig å bruke UNESCOs metode for å analysere språksituasjoner. Organisasjonen har utarbeidet et redskap for å kunne vurdere hvor sterkt eller svakt et språk står. Dette redskapet kan brukes til å differensiere mellom de forskjellige samiske språkene, og også være en hjelp til å vurdere forskjeller i hvor sterkt språket står i ulike geografiske områder.

Mål:

- God språkplanlegging med utgangspunkt i gode, kontinuerlige kartlegginger og faglige analyser

Strategi:

- Arbeide for at analysegruppa for samisk statistikk får ressurser til å jevnlig kartlegge og analysere situasjonen og utviklingen for samisk språk i Norge

Tilsyns- og klageorgan for samiske språk

Samelovens språkregler er ment å sikre at den enkeltes lovfestede rett til bruk av samisk språk i møte med det offentlige oppfylles. Erfaringene viser at til tross for disse reglene opplever enkeltpersoner brudd på regelverket, og at deres individuelle rettigheter ikke oppfylles. I dag er fylkesmannen klageorgan for samelovens språkregler dersom klagen gjelder kommunale eller fylkeskommunale organer. Dette er en funksjon som ikke har fungert etter intensjonen. Fylkesmannen mottar så å si ingen klager, samtidig som det i media ofte kommer fram at enkeltpersoner ikke får sine rettigheter oppfylt. Det kan virke som at det er vanskelig for enkeltpersoner å vite hvor de skal henvende seg ved klager, og at det fra fylkesmennene legges for lite ressurser i å følge opp denne klageordningen. I tillegg har ikke fylkesmannen noen tilsynsfunksjon i henhold til språkreglene. Brudd på samelovens språkregler får ingen følger for den som begår bruddene. Det har resultert i en uønsket praksis som fører til at enkeltpersoners rettigheter ikke blir oppfylt. Forholdet er meget uheldig for språkets stilling i samfunnet, og det kan på sikt oppheve de resultatene som er oppnådd gjennom lovgivingen.

Sametinget vil at den enkeltes lovfestede rett til bruk av samisk språk sikres og ser behov for en gjennomgang av både klageordningen og behovet for en tilsynsordning. For å kunne ivareta den enkeltes rett til bruk av samisk språk er det behov for et synlig klageorgan, samt et tilsynsorgan som fører tilsyn med offentlige etater. Sametinget ser at disse rollene kan ivaretas av samme organ, og foreslår at det opprettes et tilsyns- og klageorgan for samelovens språkregler. I forbindelse med utarbeidelse av mandat for et slikt organ skal Sametinget ha en sentral rolle og legge føringer for hvordan klage- og tilsynsfunksjonen forvaltes.

Tilsyns- og klageorganet må være synlig slik at den enkelte vet hvor den skal henvende seg, samt at organet aktivt driver tilsyn av offentlige institusjoner. I Sametingsmelding om opplæring og utdanning drøftes behovet for å klargjøre Sametingets rolle som ombud for samiske barn og unges rett til utdanning og Sametingets rolle som tilsynsorgan for samiske opplæringsspørsmål. Det vil være naturlig å se disse prosessene i sammenheng.

Mål:

- Et aktivt tilsyns- og klageorgan for samelovens språkregler

Strategier:

- Utarbeide mandat for tilsyns- og klageorgan for samelovens språkregler

Innsatsområde 2: Rammebetingelser for samisk språk

For å sikre fremtiden for samisk språk er det en rekke rammebetingelser som må være på plass. Gode målsettinger for samisk språk kan ikke oppnås uten tilstrekkelige økonomiske og menneskelige ressurser. Forutsetninger som språkfaglig utvikling, organisering av språkarbeid og rammeverk må også være på plass for å sikre god språkutvikling.

I arbeidet for å styrke og utvikle samisk språk vil det være viktig å skille mellom den enkeltes rett til bruk av samisk språk, og de ulike behov de samiske språkene har for å utvikle seg videre. Det vil være hensiktsmessig å se de individuelle språkrettighetene i sammenheng med offentlig tjenesteyting, mens utvikling av samisk språk må ta utgangspunkt i de behov språket står ovenfor i de ulike språkområdene.

Samelovens språkregler og forvaltningsmodeller

Sametingets utgangspunkt er retten alle samisktalende har til å bruke sitt språk. Enhver samisktalende skal ha rett til bruk av samisk i møte med det offentlige uavhengig av bosted. I dag har kun befolkningen som bor i kommuner som er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk disse rettighetene, da samelovens språkregler kun omfatter disse kommunene. Det er derfor nødvendig med en revidering av samelovens språkregler, slik at de omfatter hele landet.

Offentlig forvaltning er et statlig ansvar som er nedfelt i gjeldende lovverk. Siden sameloven fastslår at samisk og norsk er likeverdige språk, bør alle samisktalende ha like rettigheter til bruk av samisk språk som norsktalende har når det gjelder norsk språk. ILO-konvensjonen nr. 169, fastslår retten som enkeltpersoner har til å lære og å bruke sitt språk. Norge har ratifisert denne konvensjonen, og er slik forpliktet til å legge til rette for offentlig tjenesteyting på samisk i kommunal, fylkeskommunal og annen offentlig forvaltning. En revidering av dagens regelverk vil innebære at samelovens språkregler omfatter hele landet, og ikke begrenses til enkelte områder. En slik endring får også konsekvenser for dagens forvaltningsområde.

Sametinget er kjent med at Regjeringen nå arbeider med en gjennomgang av samelovens språkregler og vurderer fremtidige forvaltningsmodeller. Sametinget ser at det er nødvendig med en slik gjennomgang på bakgrunn av endringer i språksituasjonen, bosetningsmønster samt at nye kommuner er innlemmet i forvaltningsområdet. En fremtidig forvaltningsmodell må ta hensyn til de ulike språksituasjonene for å kunne ivareta og utvikle språket ut fra de behov som er i de forskjellige språkområdene.

Som en konsekvens av at samelovens språkregler endres til å omfatte hele landet, er det behov for å utarbeide et differensiert regelverk. Sametinget ser at det vil kunne være utfordrende for noen kommuner i Norge å betjene sin samisktalende befolkning på samisk. Det er derfor behov for en ny forvaltningsmodell som erstatter dagens forvaltningsområde for samisk språk. Når vi i denne sammenheng snakker om forvaltningsmodell gjelder dette offentlig tjenesteyting på samisk språk som Sametinget anser som et offentlig ansvar. Sametinget ser for seg en todelt forvaltningsmodell. Det vil være hensiktsmessig at de kommuner som i dag er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk omfattes av ett regelverk. Disse kommuner vil være språkressurskommuner hvor den samiske befolkningen må ha utvidede rettigheter til bruk og tjenester på samisk språk. Øvrige kommuner vil også være omfattet av samelovens språkregler, men med et noe mindre omfattende regelverk. Noen helt sentrale språkrettigheter må gjelde for hele landet. Det er språkrettigheter for førskolebarn, rett til opplæring i og på samisk, rett til helse- og omsorgstjenester på samisk, rett til ivaretagelse av rettssikkerhet på eget språk og rett til kirkelige tjenester på samisk. En slik todelt modell vil gi behov for økte økonomiske resurser og det vil være nødvendig at både språkressurskommuner og øvrige kommuner sikres rammeoverføringer til samiskspråklig tjenesteyting over statsbudsjettet.

Sametinget anser språkressurskommunene som viktige samarbeidspartnere i arbeidet for å styrke samisk språk lokalt. Sametinget har inngått samarbeidsavtaler med alle kommuner som er innlemmet i forvaltningsområdet om bruken av tospråklighetsmidler. Sametinget ser behovet for at kommunene arbeider aktivt for styrking og utvikling av samisk språk i kommunene. Tospråklighetstilskuddet Sametinget forvalter vil brukes som et utviklingstilskudd til språkressurskommunene. Gjennom samarbeidsavtaler med språkressurskommunene vil Sametinget og den enkelte kommune gis mulighet til å igangsette tiltak ut fra den språksituasjon den enkelte kommune er i. Det er Sametingets mål at flere kommuner med samisk befolkning blir språkressurskommuner.

Mål:

- Den samisktalende befolkningen har reelle muligheter til bruk av samisk språk i kontakt med offentlig forvaltning

Delmål:

- Samelovens språkregler omfatter hele landet
- Samiske språkressurskommuner arbeider aktivt for utvikling av samisk språk

Strategier:

- Delta aktivt i revideringen av Samelovens språkregler
- Sikre gode rammevilkår for språkressurskommuner

Økonomiske rammer

Mangel på tilstrekkelige økonomiske resurser er en utfordring både for Sametinget, kommuner, språksentre, skoler og andre institusjoner som arbeider med samisk språk. Sametinget mener det nå må skje en større satsning på samisk språk på alle samfunnsområder. Dette er helt avgjørende for at språket skal ha gode utviklingsmuligheter. Dagens rammeoverføringer er ikke tilstrekkelige, og

Sametinget ser behov for en bred satsning på samiskspråklige tilbud i samfunnet, både når det gjelder rekruttering og opplæring av fagfolk og utvikling av samiskspråklige tilbud.

En overføring av myndighet og ansvar for utvikling av samisk språk til Sametinget vil gi behov for en betydelig økning i rammeoverføringer til Sametinget.

Sametinget disponerer i 2012 65 millioner til samisk språk. Av disse er 53 millioner direktetilskudd til kommuner, fylkeskommuner og samiske språksentre. Resterende 12 millioner er satt av til ulike prosjekter igangsatt av Sametinget, samt til søkerbaserte ordninger. Sametinget mottar årlig søknader for omtrent det dobbelte. Det søkes om mange gode prosjekter, men som følge av stor søkermasse må det gjøres strenge prioriteringer. Sametinget gir også tilskudd til utgivelse av samisk skjønnlitteratur, læremiddelproduksjon samt andre språkrelaterte tiltak. Også disse tilskuddsordningene opplever enorm søkermasse, og det må foretas strenge prioriteringer.

Kommuner og fylkeskommuner innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk har årlig fått overført omkring 45 millioner i tospråklighetstilskudd. Dette er midler som overføres kommuner og fylkeskommuner for å sikre tospråklig tjenesteyting. Dette er rammeoverføringer Sametinget årlig får fra staten. Tospråklighetstilskuddet har ikke vært økt i samsvar med generell prisøkning i samfunnet. Sametinget mottar årlige rapporter og budsjettbehov fra kommunene og fylkeskommunene. Særlig kommunene rapporterer om behov for økte midler. Sametingets forslag om at samelovens språkregler omfatter hele landet vil få konsekvenser for kommuner innlemmet i forvaltningsområdet og tospråklighetstilskudd til kommuner og fylkeskommuner. Sametinget mener at rammeoverføringer til samiskspråklig tjenesteyting må gå direkte fra staten til kommuner og fylkeskommuner. En kartlegging av faktiske utgifter ved tospråklig tjenesteyting må ligge til grunn for fastsetting av rammeoverføringene.

Sametinget ser behovet for at samisk språk styrkes og utvikles i språkressurskommunene. Sametinget vil styrke samisk språk i disse kommunene gjennom midler til språkutvikling. Dette skjer gjennom langsiktige samarbeidsavtaler med kommunene hvor man setter mål ut fra språkets behov i den enkelte kommune. Det må igangsettes tiltak som rettes mot kommunens befolkning og som styrker bruken av samisk språk, øker antallet språkbrukere og synliggjør samisk språk i samfunnet. Overføringene vi i dag mottar fra staten til tospråklig tjenesteyting utelukkende skal gå til utvikling av samisk språk og aktiviteter som fremmer språkutvikling i språkressurskommunene.

De samiske språksentrene gjør en stor innsats i lokalmiljøet, og bidrar til stor aktivitet i form av språkkurs og som arenaer for samisk språk. De samiske språksentrene gir gjennom årlige rapporteringer og budsjettbehov tilbakemeldinger på et stort behov for flere tiltak for styrking av samisk språk. Språksentrene peker også på liten økonomisk forutsigbarhet. En forutsigbar økonomi er en forutsetning for drift av språksentrene. Språksentrenes økonomiske situasjon må styrkes betraktelig for å øke deres mulighet for langsiktig planlegging ut fra lokalsamfunnenes behov. Dette påpekes også i evalueringen av de samiske språksentrene. Sametinget er beredt til å se på hva vi kan gjøre for å forbedre språksentrenes økonomiske situasjon, men mener at også andre, som kommuner, fylkeskommuner og sentrale myndigheter, må ta et større ansvar for å sikre språksentrenes økonomi.

Sametinget er avhengig av gode og aktive samarbeidspartnere i arbeidet med å styrke og utvikle samisk språk i de ulike språkområdene, som for eksempel de samiske språksentrene som gjør en sterk innsats i nærmiljøet. Det er imidlertid ikke opprettet språksentre i alle områder hvor det bor samer. Sametinget ser det også som viktig å samarbeide med andre samiske institusjoner og styrke disse slik at det igangsettes tiltak som styrker samiske språk i hele Sápmi. Det vil være viktig at de samiske institusjonenes språkkompetanse styrkes og at solide fagmiljø i samisk språk vokser frem flere steder. Dette vil skape økt aktivitet og sterkere synliggjøring av samisk språk. Når vi forventer at samiske institusjoner skal ta et større ansvar for utviklingen av samisk språk, må det også tas hensyn til at samisk språk mangler ord og terminologi innefor mange nye samfunnsområder. Det krever at fagansatte må få ressurser som gjør det mulig for dem å arbeide med språket. Det er viktig at samiske

institusjoner har rammevilkår som gjør at de kan ivareta dette ansvaret på en tilfredsstillende måte. Sametinget er beredt til å ta det ansvaret, men krever også at sentrale myndigheter tar ansvar for dette.

Det er igangsatt en rekke gode tilbud og tiltak i regi av ulike aktører som i dag er prosjektbaserte. Dette er tiltak som har vist seg å gi gode resultater og som må sikres permanent finansiering. Vi vil her nevne noen eksempler. Voksenopplæringsprogrammet i regi av Sámi allaskuvla har gitt mange voksne mulighet til å lære seg språket. Dette prosjektet må videreføres med fast finansiering slik at enda flere får mulighet til å lære seg samisk språk. Sørsamisk språkleir er et prosjekt i regi av Fylkesmannen i Nordland og Sameskolstyrelsen i Sverige. Språkleirer og språkbud har vist seg å være effektive tiltak for å styrke språkopplæringen. I Sametingsmelding om opplæring og utdanning nevnes også viktigheten av fast finansiering av språkbud. Erfaringer fra det sørsamiske området viser at barn og unge lærer seg samisk språk mye raskere gjennom deltakelse på slike språkleirer. Mulighetene er mange, særlig i grenseområdene, til å utnytte seg av lærerressurser i Sverige og Finland, og samordne språkleirsamlinger. Dette bør være faste tilbud og krever økonomiske ressurser.

Mål:

- Samisk språk har gode økonomiske rammebetingelser

Delmål:

- Økte rammeoverføringer fra staten til utviklingen av samisk språk
- Rammeoverføring til samiskspråklig tjenesteyting direkte fra stat til kommune og fylkeskommune

Strategi:

- Nedsette et samisk offentlig utvalg som utreder lovverk, myndighet, rammebetingelser og ansvarsfordeling når det gjelder samisk språk.
- Påse at det foretas en kartlegging av kommunenes og fylkeskommunenes kostnader for tospråklige tjenester
- Tilrettelegge for fast drift av vellykkede prosjektbaserte språktiltak

Menneskelige ressurser

Mangel på språkkompetanse er en stor utfordring på alle samfunnsområder. Særlig innenfor opplæringssektoren, helsesektoren, rettsvesen og kirken har dette vært en av de største utfordringene i arbeidet for samisk språk. Flere kommuner i forvaltningsområdet har hatt vanskeligheter med å oppfylle sine plikter når det gjelder samelovens språkregler som følge av mangel på menneskelige ressurser. Ved en revidering av samelovens språkregler, hvor Sametinget foreslår at disse omfatter hele landet, vil mangelen på samisktalende fagfolk merkes spesielt godt. En helhetlig satsning på rekruttering av samiskspråklig personell og tilbud om opplæring i samisk for studenter og fagpersonell vil være helt nødvendig for å dekke fremtidige behov i samfunnet. En grunn til manglende bruk av samisk i forvaltningen er at samisktalende ansatte mangler samisk fagterminologi og trening til å bruke samisk språk i sitt arbeid. Det betyr at utdanningsinstitusjoner også må ansvarliggjøres når det gjelder utdanning av samisktalende studenter. Studentene må få mulighet til å lære samisk fagterminologi slik at de blir i stand til å bruke samisk i sitt virke etter endt utdanning.

Behovet for samiskspråklig kompetanse er ikke bare stort innenfor den offentlige og kommunale tjenesteytingen, men også innenfor sosiale og kulturelle tilbud i samfunnet. Media, litteratur og kommunikasjon er områder hvor det kreves samiskspråklig kompetanse for å utvikle samiskspråklige tilbud. Det er særlig viktig for barns språkutvikling at det finnes gode samiskspråklige tilbud innenfor media, litteratur og kultur. Det er nødvendig at samiskspråklige rekrutteres til ulike yrker, for slik å sikre språkkompetanse på de ulike samfunnsområdene. Butenschøn-utvalgets utredning fremhever

også viktigheten av å utvikle samisk som forskningspråk og slår fast at forskningsinstitusjoner må kjenne sitt ansvar for å utvikle kurstilbud på samisk på alle nivåer. Sametinget slutter seg også til utvalgets syn om at samiskspråklig forskning er grunnleggende for å utvikle et samisk fagspråk, og at fagspråket inngår i byggingen av samisk som et fullstendig, og dermed samfunnsbærende, språk.

Mål:

- Samisk språkkompetanse innenfor alle samfunnsområder

Strategier:

- Arbeide for økt rekruttering av samisktalende personell
- Arbeide for at samisk utvikles som fagspråk
- Arbeide for økt opplæring i og på samisk innen forskning og høyere utdanning

Språkfaglig utvikling

Utvikling av terminologi og språkteknologiske verktøy er viktige rammebetingelser for samisk språk. Den språkfaglige utvikling må holde tritt med samfunnsutviklingen, og det er behov for utvikling av stadig ny terminologi. Det beste grunnlaget for terminologiutvikling er når utviklingen av nye ord har sitt utgangspunkt i behov og ønsker fra de ulike fagområdene, som for eksempel når mekanikkfaglig og språkfaglig kunnskap forenes i terminologiutviklingsarbeidet. Utvikling av terminologi innenfor alle samfunnsområder er helt nødvendig for at språket skal kunne brukes innenfor de ulike fagfeltene. Mangel på terminologi skaper store utfordringer i dag. Særlig er dette alvorlig for sør- og lulesamisk språk. Innsamling av tradisjonelle ord og uttrykksmåter samt stedsnavn er viktig fordi disse inneholder tradisjonell kunnskap som må ivaretas.

Språkteknologiske løsninger er nyttige og gode hjelpemidler for både bruk og læring av språk. Gode språkteknologiske verktøy vil være viktige for å styrke og fremme samisk språk.

Barn og unge er svært aktive brukere av ny teknologi med et stort spenn av digitale verktøyer og programvare. Disse påvirker barns språkbruk, derfor er det viktig at disse også finnes på samisk. Det gjelder både programmer, spill og lignende til mobiltelefoner, datamaskiner, men også gode digitale møtesteder hvor kommunikasjonen kan foregå på samisk. Gode sosiale nettsteder hvor kommunikasjonen kan foregå på samisk kan være viktige språkarenaer spesielt for barn og unge som bor på steder hvor det ellers er få arenaer for samisk språk.

Samiske tegn i ulike databaser skaper utfordringer blant annet i forbindelse med registreringer av samiske stedsnavn. Det er et behov for teknologisk utvikling både i forbindelse med databaser, GPS, applikasjoner og annet slik at det blir lett å bruke samiske tegn i disse.

En helhetlig språkpolitikk innebærer også et godt grenseoverskridende samarbeid. Felles terminologiutvikling og normering er viktig for å sikre fellesgrunnlaget for samisk språk. Det vil være svært uheldig om de samiske språkene utvikler seg i ulike retninger, da det vil kunne gi kommunikasjonsproblemer på tvers av landegrensene. Sametinget har gjennom flere år gitt støtte til terminologiprojekter og innsamling av tradisjonelle ord og stedsnavn. Vi har også internt jobbet med samisk terminologiutvikling, og har i mange år hatt en egen seksjon som jobber med stedsnavn og terminologi. Dette har resultert i at vi har fått utviklet en god del terminologi på samisk. Før disse kan brukes i for eksempel lærebøker må de kvalitetssikres. Sametinget er opptatt av nordisk samarbeid slik at terminologien kan brukes over landegrensene. Målet er at terminologiutvikling, kvalitetssikring og normering skjer i gjennom et nordisk samarbeid bestående av både fag- og språkkompetanse.

Mål:

- Gode språkteknologiske løsninger for samisk språk
- Samisk terminologi på alle samfunnsområder
- Samiske stedsnavn registrert og synliggjort
- Tradisjonelle ord og uttrykk er dokumentert og tilgjengeliggjort

Delmål:

- Teknologiske løsninger som er tilrettelagt for samisk tegnsett

Strategier:

- Bidra til at det finnes en god samisk terminologi- og orddatabase gjennom samarbeid med språkfaglige og språkteknologisk miljøer.
- Arbeide for at ny teknologi og digitale verktøy er tilpasset og utviklet for også samisk språkvalg
- Styrke arbeidet med utviklingen av samisk terminologi
- Intensivere arbeidet med innsamling av tradisjonell kunnskap og samiske stedsnavn

Innsatsområde 3: Språkbrukere

Et av Sametingets mål er å øke antall brukere av samisk språk. Et høyt antall brukere er imidlertid i seg selv ikke noen sikkerhet for at et språk skal utvikle seg og leve videre, derimot er *alderssammensetningen* av språkbrukerne viktig. En overvekt av eldre språkbrukere vil ikke nødvendigvis øke antall brukere av samisk språk. I arbeidet for å øke antall språkbrukere vil tre faktorer spille en viktig rolle; overføring mellom generasjoner, samiskspråklige barnehager og god språkundervisning.

Språkovertføring i hjemmet

Sametingets mål er å øke antall språkbrukere for slik å styrke og utvikle språket. Brukere av språket skaper behovene i samfunnet. Dette vil være svært viktig også i fremtida. Utfordringen er å få den enkelte til å velge samisk språk. Verken Sametinget eller noen annen offentlig instans kan styre det enkelte individs private språkbruk. Slik skal det naturligvis være. Selv om det offentlige ikke kan styre enkeltpersoners valg, er det viktig at det blir lagt til rette for at de private språkvalgene blir valg med reelle alternativer. Man må ha et system der det å overføre samisk som førstespråk til sine barn, blir et trygt valg. Samisk må være et språk som blir verdsatt av samfunnet; kunnskap i samisk må av samfunnet ses på som en viktig kompetanse. Dette fordi det private valget av dagligspråk i hjemmet er den viktigste faktoren for framtida for et språk. Uformell overføring av språket mellom generasjonene er den viktigste garantien for et levende samisk språk.

Samtidig som det er opp til hver enkelt å velge dagligspråk i hjemmet er det hver enkelts ansvar å bruke samisk språk i ulike sammenhenger. Det påhviler hver og en et ansvar for å bevare, utvikle og overføre språket til neste generasjon. Det vil være viktig at alle tar ansvar, og bruker samisk språk i alle sammenhenger. Det er også nødvendig at de som behersker språket godt, går foran som gode forbilder og er bevisste i bruken av samisk språk i enhver sammenheng. Det er slike forbilder som motiverer og inspirer til bruk av språket, og samtidig øker den felles bevisstheten om språkbruk.

Mål:

- Samisk språk overføres mellom generasjoner i hjemmet

Strategier:

- Motivere foreldre til å velge samisk som hjemmespråk
- Arbeide for at valg av samisk som hjemmespråk oppleves som et nyttig og verdifullt valg.

Språkoverføring utenfor hjemmet

Samiskspråklige barnehager og god språkundervisning på skolen er viktige virkemidler for å støtte opp om språkutviklingen hos samisktalende barn. Samisk språk i barnehage og skole blir behandlet i to andre sametingsmeldinger, og vi skal derfor ikke her gå i detaljer om disse samfunnsinstitusjonenes rolle. Når det gjelder samisk språk i barnehagen og i skolen vil vi likevel understreke viktigheten av at de barna som har samisk som hjemmespråk får utvikle språket sitt videre gjennom barnehage og skole. Barnehagen og skolen må finne metoder for å sikre at dette virkelig skjer. Dette kan blant annet gjøres ved bevisst valg av barnehagemodeller og opplæringsmodeller for ulike grupper elever i samisk. Det henvises til Sametingsmelding om opplæring og utdanning hvor denne problematikken også drøftes.

Mange samiske familier i dag har ikke samisk som hjemmespråk og er ikke i stand til å overføre samisk som dagligspråk til sine barn. En stor del av disse ønsker likevel at deres barn skal få opplæring i samisk. I situasjoner hvor foreldre selv ikke behersker samisk blir barnehage og skole særlig viktig språkformidlere. Vi vet fra erfaringer i Aotearoa/ New Zealand at barnehagene har vært viktige i den langt på veg vellykkede revitaliseringen av språket māori. I Norge ser vi også at i kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk er det gjennom samiske barnehager at elever rekrutteres til opplæring både i og på samisk. Det er derfor viktig å styrke de samiske barnehagene slik at de kan være gode språklæringsarenaer for barn. For å kunne øke antall samisktalende er det viktig at også ikke-samer har mulighet til å velge samiskopplæring i barnehagen og på skolen.

En situasjon hvor foreldrene ikke snakker samisk krever språkopplæringen særlig støtte i nærmiljøet, og det er avgjørende at det finnes arenaer hvor barna får språkstimulering og støtte i språkopplæringen. Erfaringene viser at opplæring i samisk som andrespråk ikke er tilstrekkelig for å nå målet om tospråklighet. Det må utvikles språkarenaer utenfor barnehage og skole for å sikre en tilstrekkelig språkopplæring.

Mål:

- Gode opplæringsmodeller for opplæring i samisk som førstespråk
- Barn som har samisk som andrespråk er funksjonelt tospråklige
- Flere ikke-samer får muligheten til å lære seg samisk

Strategier:

- Utvikling av sterke opplæringsmodeller for opplæring i samisk som første- og andrespråk
- Støtte opp om utvikling av flere og nye språkarenaer

Samisk begynneropplæring for voksne

Som følge av for forskningspolitikken er det mange voksne samer som ikke har lært samisk. Begynneropplæring i samisk for voksne er nødvendig og viktig for utviklingen av samisk språk. For at

voksne skal kunne ta del i videreføringen av samisk språk, må de selv kunne språket. Samisk språkundersøkelse 2012 viser at det er interesse for å lære seg samisk. Interessen er høyest blant de som oppgir at de enten "bare forstår", "kan litt" eller "kan samisk". Blant disse oppgir omkring halvparten av de ønsker å lære seg mer samisk. Blant de som ikke forstår noe samisk er interessen noe lavere, her er det 40 % som vurderer å lære seg samisk på sikt. Dersom vi skal nå målet om flere brukere av samisk og økte muligheter til bruk av samisk så må også ikke-samer lære seg samisk.

Begynneropplæring for voksne må tilrettelegges på andre måter enn opplæring for barn og unge. Ofte er voksne etablert med familie og fast arbeid. Samisk språkundersøkelse 2012 viser at over 30 % oppgir opplæring på hjemstedet som en forutsetning for å greie å ta opplæring i samisk. Andre viktige forutsetninger som må være til stede er mulighet for begynneropplæring og lave kostnader.

Sametinget finansierer et femårig samisk voksenopplæringsprogram, drevet av Sámi allaskuvla. Prosjektet går ut på at Sámi allaskuvla samarbeider med språksentrene om å tilby begynneropplæring i samisk for voksne. Sámi allaskuvla har utarbeidet studieplaner som kursene følger, og bidrar med forelesere. Etter endt kurs kan studentene ta eksamen ved Sámi allaskuvla. Sámi allaskuvla har også faglig veiledet de ansatte ved språksentrene. Prosjektet har gitt verdifull erfaring, og betraktes som vellykket. Universitetet i Tromsø har også inngått et lignende samarbeid med noen språksentre. Grunnen til de positive resultatene ser ut til å være at befolkningen får ta kurs i samisk på hjemstedet, samtidig som de er studenter som tar eksamen ved høyskole/universitet og får studiepoeng for det. Da denne måten å drive voksenopplæring på har vært så vellykket må slike samarbeider sikres fast finansiering. I arbeidet for bevaring og utvikling av samisk språk er det viktig at det finnes faste og forutsigbare tilbud hvor voksne kan få mulighet til å lære seg samisk.

Studieforbund er viktige voksenopplæringsarenaer. De har allerede i mange år drevet med språk- og kulturundervisning. Sametinget ser at disse fremdeles kommer til å spille en viktig rolle i arbeidet med å fremme samisk språk og kultur. Spesielt viktig er deres rolle i arbeidet med å skape arenaer hvor samisk språk kan brukes i ulike kurssammenhenger. Sametinget ser behovet for å styrke også deres virksomhet for å opprettholde et mangfoldig kurstilbud og språkarenaer.

Mål:

- Tilrettelagt begynneropplæring i samisk språk for voksne der folk bor
- Flere ikke-samer får muligheten til å lære seg samisk

Strategier:

- Arbeide for at samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og språksentre sikres gode rammevilkår.
- Arbeide for at samiske studieforbund sikres gode rammevilkår

Språkbærere

Språkbærere spiller en viktig rolle i arbeidet med å øke antall språkbrukere. Samiske språkbærere innehar verdifull kunnskap om samisk språk, som det vil være nødvendig å dra nytte av i arbeidet for utvikling av samisk språk. Mange eldre behersker muntlig samisk svært godt, innehar et rikt ordforråd og har bevart den samiske oppbyggingen av språket. Det som vanligvis skiller en språkbærer og en som har lært språket på mer formelt vis gjennom skolegang, er at språkbæreren hører og vet hvilke ord og formuleringer man bruker i gitte situasjoner. For å sikre språkets fremtid er det viktig at så

mange som mulig lærer språket gjennom overføring fra språkbærere. Språkbærere er en stor ressurs som bør brukes i langt større grad, både innenfor opplæring, forskning og i samspill mellom yngre og eldre.

Språkbærere innen tradisjonelle samiske næringer som jordbruk, reindrift, utmark og fiske innehar viktig kunnskap om samisk språk, tradisjon og verdier. Språket har tradisjonelt sett stått sterkt innenfor primærnæringene, og de ulike næringene har spilt en viktig rolle som bærere av samisk språk og tradisjonell kunnskapsoverføring. På den måten er språket innenfor primærnæringer ikke bare verdifullt for samisk språkutvikling, men også viktig for videreføring av tradisjonelle samiske verdier og kunnskap. I denne sammenhengen er det av stor betydning at tradisjonelle samiske næringers rolle som språklæringsarenaer ivaretas og utvikles, slik at språket og viktige verdier bevares og føres videre i fremtiden.

Mål:

- Språkbærere brukes aktivt for å videreføre språket både på formelle og uformelle arenaer

Strategier:

- Språkbærere brukes som aktiv ressurs i språkopplæringen og på ulike språkarenaer
- Arbeide for at skoler og barnehager i større grad kan samarbeide med tradisjonelle næringer om språkovertføringsarenaer.

Innsatsområde 4: Bruk av samisk språk

Reelle muligheter for bruk av samisk språk i offentlige og private sammenhenger er særdeles viktig i arbeidet for å øke bruken av samisk språk. Det er i dag ikke tilstrekkelige samiskspråklige tilbud i samfunnet, og språkbrukere opplever at deres mulighet til bruk av samisk språk begrenses. Dette er en situasjon Sametinget ikke ser seg fornøyd med. Det er viktig for språkets fremtid at bruken av samisk språk økes betraktelig på alle samfunnsområder.

Bevisst forhold til bruk av samisk språk

De aller fleste samiskspråklige voksne er to- eller flerspråklige. I et språkmiljø der bruk av majoritetsspråket lett blir dominerende er det nødvendig å styrke kunnskap og bevissthet om språkvalg. Det er avgjørende for det samiske språkets fremtid at den tospråklige velger å bruke samisk språk i flest mulig sammenhenger. For å gjøre språkvalget lettere er det også av stor betydning at enspråklig majoritetsspråkstalende har forståelse for tospråkliges språkvalg. Dersom valg av språk alltid er basert på at alle som hører det som blir sagt må ha mulighet til å forstå, vil muligheten til å bruke samisk språk bli drastisk redusert.

For å sikre samiske språkets fremtid må språket velges og brukes som hjemmespråk og overføres mellom generasjoner. Det er også nødvendig at språket brukes på flere arenaer i samfunnet. Dette krever god samfunnsplanlegging, og en økt innsats fra både offentlige og private institusjoner så vel som den enkelte språkbruker. Det er nødvendig med økt bevisstgjøring om viktigheten av å bruke det samiske språket i flere sammenhenger. Den enkelte språkbruker, politikere, institusjoner og offentlig forvaltning må *velge* å bruke samisk språk.

Det hviler et stort ansvar på den enkelte språkbruker, men Sametinget vil også ansvarliggjøre institusjoner og politikere i større grad. Samiske institusjoner og politikere er forbilder i det samiske samfunnet og har stor innflytelse. Disse må i større grad være sitt ansvar beviste og bruke språket i langt større grad og i flere sammenhenger, samtidig som de må ha en økt bevissthet om språkbrukt. Det betyr at også Sametinget i mye sterkere grad må vektlegge bruk av samisk språk i sin daglige virksomhet. Media har en spesielt viktig rolle som språktrendsetter. Bevisstgjøring om bruk av samisk vil være med på å høyne språkets status. Samisk språk må være et språk som brukes aktivt av både enkeltpersoner og institusjoner. Dette vil både øke bruken av samisk språk og heve språkets status og verdi.

Det er i denne sammenheng også viktig å understreke at samer som ikke har fått lære samisk må gjøre en innsats for å ta språket tilbake. Sametinget ønsker et større fokus om viktigheten av å lære språket i voksen alder. Sametinget kan ikke styre enkeltindivids private språkbruk, men Sametinget vil jobbe for at det finnes gode muligheter for språkopplæring og gode språkarenaer.

Mål:

- Samisk språk brukes aktivt på alle samfunnsområder

Delmål:

- En positiv holdning til bruk av samisk språk

Strategier:

- I samarbeid med institusjoner og organisasjoner etablere større bevissthet for nødvendigheten av å bruke samisk både muntlig og skriftlig
- Arbeide for at institusjoner og organisasjoner øker sin kompetanse i samisk språk og kultur

Samiske språksentre

De samiske språksentrene spiller en viktig rolle i utviklingen av samisk språk. De er særlig viktige for nærmiljøet og skaper stor aktivitet i sine områder. Språksentrene er en av Sametingets viktigste samarbeidspartnere i de ulike språkområdene. Utfordringene for språksentrene er mangel på forutsigbare rammebetingelser. Evalueringen av språksentrene utført av Norut Alta våren 2012 bekrefter behovet for økte økonomiske og menneskelige ressurser.

Sametinget er opptatt av en bedre ansvarsfordeling og koordinering av språktiltak, og ser i den forbindelse på språksentrene som naturlige samarbeidspartnere. De samiske språksentrene har et stort potensial for videre utvikling av samisk språk.

Sametinget har tidligere belyst behovet for økt produksjon av skjønnlitteratur, læremidler, språkteknologiske verktøy og ser dette i nær sammenheng med oppbygging av språksentrene. Dette innebærer behov for økt samarbeid mellom språksentrene og opplæringsinstitusjoner. Det er også behov for tettere samarbeid mellom språksentrene og tradisjonelle næringer for å utvikle og styrke bruk av tradisjonell kunnskap og terminologi. Sametinget anser språksentrene som naturlige aktører i arbeidet for å opprette nye og videreutvikle eksisterende språkarenaer for samisk språk. Språksentrenes produksjoner av materiell til bruk i språkopplæring er verdifull og bør i langt større grad publiseres og tilgjengeliggjøres. Nettportalen Ovttas.no er et naturlig samlingssted også for språksentrenes materiell og utgivelser.

Mål:

- Aktive og levedyktige samiske språksentre

Strategier:

- I samarbeid med språksentrene se på deres rolle i arbeidet med å videreutvikle samisk språk.
- Arbeide for at språksentrene sikres faste forutsigbare finansieringsordninger.

Språkarenaer

En viktig forutsetning for at samisk språk skal kunne bevares og videreutvikles er at det finnes språkarenaer hvor språkene faktisk er i bruk. Intensjoner om at samiske språk skal være dagligspråk kan vanskelig nås så lenge det ikke er mulig å bruke språkene i det daglige liv, i møte med offentlig forvaltning eller i kommunikasjon med omverdenen. Samisk språk er mange steder ikke en naturlig del av dagliglivet, og det finnes få arenaer hvor språket brukes. Språkarenaer er viktige verktøy for å skape møteplasser hvor samisk høres og synes. Særlig viktig er dette i områder hvor samisk ikke er majoritetsspråk.

Det må legges til rette for reell bruk av samisk i samfunnet i form av arenaer og møteplasser for barn, unge og voksne. Språkleirer har vist seg å være effektive tiltak for å styrke språkopplæringen. Erfaringer fra det sørsamiske området viser at barn og unge lærer seg samisk språk mye fortere gjennom deltakelse på slike språkleirer.

For barn og unge som får opplæring i samisk i skolen uten særlig språklig støtte i nærmiljøet er språkbud helt avgjørende for god språkutvikling. Slike tilbud er i dag prosjektbaserte og gis ikke som faste tilbud. Det vil være behov for å vurdere om språkbud bør innarbeides som en del av det ordinære opplæringstilbudet og innarbeides i gjeldende rammeverk. Dette omhandles også i Sametingsmelding om opplæring og utdanning.

Mål:

- Mangfold av språkarenaer for samisk språk

Strategier:

- Arbeide for at det utvikles gode språkarenaer som fungerer som språklig støtte i nærmiljøet

Synliggjøring av samisk språk i det offentlige rom

Synliggjøring av samisk skjer gjennom skriftspråket. Det er derfor viktig å legge forholdene til rette for økt bruk av skriftspråket. Selv om de eldste skrifter på samisk går flere hundre år tilbake i tid, er aktiv bruk av skriftlig samisk blant den samisktalende befolkning et relativt nytt fenomen som tok til å bli mer utbredt først som lesespråk etter utgivelsen av tilgjengelige religiøse tekster. Fra 1970-årene startet en markant økning av samiskspråklig litteratur, men først med innføringen av samisk som undervisningsspråk i grunnskolen ble det skapt et bedre grunnlag for aktiv bruk av samisk skriftspråk både som lese- og skrivespråk. Med innføringen av egne samiske læreplaner for alle skolefag på slutten av 1990-tallet fikk samisk skriftspråkutvikling en ny giv som gav elevene et godt grunnlag for skriftlig bruk av samisk. Utfordringene med synliggjøring av samisk språk må sees på bakgrunn av en relativt kort skriftspråkshistorie i skolesammenheng og med ganske store forskjeller for de ulike språkgruppene.

Synliggjøring av samisk språk er både et mål og et middel. Gjennom skilting, kunstneriske uttrykk, dokumenter, hjemmesider og tekster vil språket synliggjøres. Et synlig språk er et grunnleggende hjelpemiddel i språkopplæring samtidig som det også gir språket økt status.

Bruk og synliggjøring av samiske stedsnavn er et viktig språk- og kulturfremmende tiltak. Det er viktig med systematisk registrering og innsamling av samiske stedsnavn, spesielt i områder med

mangelfull innsamling av samisk navnemateriale. I denne sammenheng er det viktig å bygge opp et samisk navnefaglig arkiv som gjør navnematerialet lett tilgjengelig.

Media og litteratur påvirker språket, det er derfor viktig at det utgis samisk litteratur som både har godt språk og som samtidig er tilpasset aldersgruppen og stimulerer til leselyst. Media spiller en viktig rolle i samfunnet, og har slik et stort ansvar for både synliggjøring, god språkbruk, og for at det gis tilbud som er med på å fremme og styrke språkbruken. Filmer for barn og unge er viktige språkformidlere. Filmer med samisk språkvalg og filmer med samisk tekstvalg vil derfor være viktig for barns språkutvikling. Sametinget ser behovet for et nordisk samarbeid gjennom Samisk parlamentarisk råd og de nordiske sameministrene for at samisk språk får en større plass i tv-kanaler, dvd-filmer og internettsider som er beregnet for barn og unge.

Mål:

- Samisk språk brukes og er synlig på alle arenaer i samfunnet

Strategier:

- Arbeide for økt synliggjøring av samisk språk og kultur
- Økt utgivelse av litteratur, aviser og tidsskrifter på samisk
- Økt bruk av skriftlig samisk i digitale medier.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Denne meldingen belyser de behovene og utfordringene som er tilstede i samfunnet, samt legger fram forslag til løsninger som skal forbedre situasjonen for samisk språk. Ved hjelp av denne meldingen, og gjennom god dialog med sentrale myndigheter forventer Sametinget at de økonomiske rammene for samisk språkutvikling i Norge økes betraktelig. Sametinget har stor tro på at sentrale myndigheter imøtekommer de målene som er satt, slik at Sametinget og andre aktører får de økonomiske og administrative rammene som må til for å heve statusen og bruken av samisk språk.

Sametinget er klar over at denne meldingen legger opp til store endringer. Lovverk må endres, myndighet og ansvar avklares. Samtidig må de økonomiske ressursene økes som allerede nevnt. De endringene som Sametinget her foreslår medfører endringer i flere lover som gir ulike språkrettigheter for samisktalende. Det betyr også endring i myndigheten til både Sametinget og andre aktører. Dette er et stort arbeid som krever en grundig gjennomgang. Derfor har Sametinget foreslått at det nedsettes et samisk offentlig utvalgt (SaOU) som består av medlemmer fra Regjering og Sametinget. Dette utvalget må ha mandat til å utrede og utarbeide forslag til endringer i lovverk og myndighet som berører samisk språk. Videre må utvalget gjennomgå rammebetingelser, ansvarsforhold og koordinering av samiske språktiltak og fremme forslag til endringer. Det forutsettes at Sametinget utarbeider mandatet til utvalget.

Oppfølgingen av meldingen vil skje gjennom Sametingets årlige budsjett der tiltak under de enkelte målene vil bli prioritert. Sametingsrådet vil vurdere å utarbeide handlingsplaner for deler av innsatsområdene. Meldingen har et langsiktig perspektiv og det vil være naturlig å ha en gjennomgang av meldingen etter tre-fire år for å vurdere om Sametinget har oppnådd de målene som er satt i meldingen.

Litteraturliste

1. Grunnloven. LOV 1814-05-17 nr 00: Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814
<http://www.lovdatab.no/all/hl-18140517-000.html>
2. Sameloven. LOV 1987-06-12 nr 56: Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold
<http://www.lovdatab.no/all/hl-19870612-056.html>
3. Opplæringslova. Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa
http://www.lovdatab.no/cgi-wift/wiftdles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19980717-061.html&emne=OPPL%26RINGSLOV*&
4. Barnehageloven. LOV 2005-06-17 nr 64: Lov om barnehager
<http://www.lovdatab.no/all/hl-20050617-064.html>
5. Forskrift om endring i forskrift om fosterhjem
http://lovdatab.no/cgi-wift/wiftdles?doc=/app/gratis/www/docroot/ltavd1/filer/sf-20120315-0226.html&emne=fosterhjem*&
6. Forskrift om endring i forskrift om tilsyn med barn i barneverninstitusjoner for omsorg og behandling
http://lovdatab.no/cgi-wift/wiftdles?doc=/app/gratis/www/docroot/ltavd1/filer/sf-20120315-0227.html&emne=barneverninstitusjon*&
7. Stadnamnlova. LOV 1990-05-18 nr 11: Lov om stadnamn
<http://www.lovdatab.no/all/hl-19900518-011.html>
8. FNs konvensjon om barnets rettigheter . (FNs barnekonvensjon) Vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989. Ratifisert av Norge 8. januar 1991. Revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller.
http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
9. FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter. Vedtatt av De forente nasjoner 16. desember 1966. Ratifisert av Norge 13. september 1972. Trådte i kraft 23. mars 1976.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/veiledninger/2004/iccpr.html?id=88149>
10. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Vedtatt av ILOs generalkonferanse 27. juni 1989. Ratifisert av Norge 20. juni 1990. Trådte i kraft 5. september 1991.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/midtspalte/ilokonvensjon-nr-169-om-urbefolkninger-o.html?id=451312>
11. Europeisk pakt for regions- eller minoritetsspråk. Vedtatt av Europarådet i 1992. Ratifisert av Norge i 1993. Trådte i kraft 1. mars 1998.
<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/148.htm> (Engelsk versjon)
http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_no.pdf (Norsk oversettelse - ikke offisiell)
12. FNs erklæring om urfolks rettigheter. Vedtatt av FNs generalforsamling 13. september 2007.
http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/internasjonalt_urfolksarbeid/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter1.html?id=629670

13. Nordisk samekonvensjon. Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe 26. oktober 2005.
http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/sami/sami_samekonvensjon_norsk.pdf
14. Sametingsrådets politiske tiltredelseserklæring. Politisk plattform for flertallsrådet i Sametinget for perioden 2009-2013.
<http://www.sametinget.no/Om-Sametinget/Organisasjonsstruktur/Sametingetsraad>
15. Sametinget (2012): *Sametingets budsjett 2012*.
<http://www.sametinget.no/Dokumenter>
16. Sametinget (2011): *Nye tildelingskriterier for tildeling av tospråklighetsmidlene (sak SP 11/11)*
http://innsyn.kommune.no/innsyn_sametinget_norsk/wfdocument.aspx?journalpostid=2011003617&dokumentid=303959&versjon=7&variant=A&
17. *Samarbeidsavtale mellom Sametinget og kommuner og fylkeskommuner om bruken av tospråklighetsmidlene 2012*
<http://www.sametinget.no/Dokumenter>
18. *Samarbeidsavtale mellom Sametinget og fylkeskommuner*
<http://www.sametinget.no/Dokumenter>
19. Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet (2011): *Handlingsplan for samiske språk (2009-2013)*.
http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/samiske_sprak/handlingsplan-for-samiske-sprak-.html?id=563658
20. James Anaya FNs spesialrapportør om urfolks rettigheter (2011): *Rapport om situasjonen for samer i Norge, Sverige og Finland* (engelsk versjon)
<http://unsr.jamesanaya.org/country-reports/the-situation-of-the-sami-people-in-the-sapmi-region-of-norway-sweden-and-finland-2011>
21. Sámi allaskuvla (2012): *Samiske tall forteller 5*. Rapport1/2012. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
<http://www.sametinget.no/Dokumenter>
22. Samisk Nærings- og Utredningssenter (2000): *Undersøkelse av bruken av samisk språk. Om bruken av samisk språk blant privatpersoner i samiske områder, offentlige institusjoner, samiske organisasjoner og samiske bedrifter*. Rapport. Tana, SEG.
23. Rasmussen, Torkel (2005): *Jávohuvvá ja ealáska. Davvisámegiella ja demografiija ja buohvaidgaskasas sirdaseapmi Norggas ja Suomas*. Romsa: Romssa universitehtta
24. Solstad, Karl Jan (red.) (2012): *Samisk språkundertøkkelse 2012*. NF-rapport nr. 9/2012. Bodø: Nordlandsforskning
<http://www.sametinget.no/Dokumenter>
25. Butenschøn, Nils A. (2012): *Langs lange spor - om samisk forskning og høyere utdanning*. Oslo: Utvalg for samisk forskning og høyere utdanning.
http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Forskning/rapporter/Langs_lange_spor-.pdf
26. Angell, E, Varsi Balto, A. M., Josefsen, E, og Pedersen, P, og Nygaard, V (2012): *Kartlegging av samisk perspektiv i kommunesektoren*. Rapport 2012:5. Alta: Norut.
<http://www.norut.no/alta/Norut-Alta-Alta/Publikasjoner/Rapporter/Kartlegging-av-samisk-perspektiv-i-kommunesektoren>
27. Nygaard, V, Varsi Balto, A. M, Solstad, M, Solstad, K. J (2012): *Evaluering av samiske språksentre 2012*. Rapport 2012:6. Alta:Norut.
<http://www.sametinget.no/Dokumenter>

28. Skålnes, Sigríð og Margrete Gaski (2000): *Tospråklig tjenesteyting. Brukerundersøkelse i forvaltningsområdet for Samelovens språkregler*. Prosjektrapport 2000:17. Oslo: NIBR.
<http://www.nibr.no/filer/2000-17.pdf>
29. Andersen, Svanhild ja Strömngren, Johan (2007): *Sámelága giellanjuollggadusaid evalueren*. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta.
<http://www.regjeringen.no/upload/KKD/Kultur/Evaluering%20av%20samelovens%20spr%C3%A5kregler.pdf>
30. Brenna, Wenke (2005): *Samene i rettsystemet. En undersøkelse om språklige og kulturelle barrierer i samhandlingen mellom samiske brukere og rettsystemet i Finnmark*. Tana: ČálliidLágádus.
31. Eira, Inger Marie Gaup (2001): *Samisk språk i Norden - Status og domeneutredning*. Utredning nr. 3 2001. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt
32. Pettersen, Torunn og Johanne Gaup (2001): *Kartlegging og utredning av offentlige samiske informasjonstjenester*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt.
http://www.samit.no/Elekdok_Utred2001-01_Sami_Off_Info.pdf
33. Sametingets språkstyre (2004). *Bruken av samiske språk . Undersøkelse*. Guovdageaidnu : Sametinget
34. Sametingets språkstyre (2008). *Bruken av samiske språk . Undersøkelse*. Guovdageaidnu : Sametinget.
35. Sámediggi (2004). *Sámegiella lea čaffat! Sámediggeráđi diedábus sámegiella birra*. Kárašjohka: Sámediggi.
36. SOU 2006:19: *Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket Slutbetänkande av Utredningen om finska och sydsamiska språken*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.
http://www.jokkmokk.se/Filer/Utvecklingsenheten/Minoritetsspr%C3%A5k/Att_ater_ta_mitt_sprak_1.pdf
37. King, Jeanette. 2001. "Te Kōhanga Reo. Māori Language Revitalization" I Hinton, Leanne og Ken Hale (red) *The Green Book of Language Revitalization in Practice*. San Diego: Academic Press. S. 119–128.
38. Morris, Delyth (red.) (2010): *Welsh in the Twenty-First Century*. Cardiff: University of Wales Press.'
39. St. meld. nr. 28 (2007-2008) *Samepolitikken*. Arbeids- og inkluderingsdepartementet
<http://www.regjeringen.no/pages/2077889/PDFS/STM200720080028000DDDPDFS.pdf>